

**ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА
ФАКУЛЬТЕТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
Кафедра публічного управління та адміністрування**

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему:

**ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ ЗАХИСТОМ НАСЕЛЕННЯ
В УМОВАХ ВІЙНИ**

Виконав:

студент магістратури за спеціальністю 281
Публічне управління та адміністрування
денної форми навчання
Золотар Михайло Володимирович

Науковий керівник: д.е.н., доцент
Войцещук Андрій Дмитрович

Рецензент:

Хмельницький – 2024 рік

АНОТАЦІЯ

Золотар М.В. – Публічне управління соціальним захистом населення в умовах війни.

Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування.

Основна увага у магістерській роботі приділена обґрунтуванню теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо публічного управління соціальним захистом населення в умовах війни.

У першому розділі роботи надано сутнісну характеристику соціального захисту населення. Також узагальнено правові аспекти публічного управління соціальним захистом.

Зі свого боку, у другому розділі наведено аналіз проблем публічного управління соціальним захистом в умовах війни. Здійснено аналіз фінансового забезпечення соціального захисту населення.

Третій розділ містить пропозиції щодо удосконалення публічного управління соціальним захистом населення в умовах війни. Зокрема, представлені завдання реалізації публічного управління соціальним захистом в умовах війни. А також обґрунтовані перспективи впровадження зарубіжного досвіду публічного управління соціальним захистом населення

Ключові терміни та поняття: публічне управління, соціальний захист, війна, воєнний стан, перспективи.

SUMMARY

Zolotar M.V. - Public management of social protection of the population in wartime conditions.

Master's thesis for obtaining a master's degree in the specialty 281 Public management and administration.

The main attention in the master's thesis is devoted to the justification of theoretical foundations and the development of practical recommendations for public management of social protection of the population in wartime conditions.

In the first section of the work, the essential characteristics of social protection of the population are given. Legal aspects of public management of social protection are also summarized.

For its part, the second chapter provides an analysis of the problems of public management of social protection in wartime conditions. An analysis of the financial provision of social protection of the population was carried out.

The third section contains proposals for improving the public management of social protection of the population in wartime conditions. In particular, the tasks of implementing public management of social protection in the conditions of war are presented. As well as well-founded prospects for the implementation of foreign experience in public management of social protection of the population

Key terms and concepts: public administration, social protection, war, martial law, prospects.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ ЗАХИСТОМ НАСЕЛЕННЯ.....	7
1.1. Сутнісна характеристика соціального захисту населення	7
1.2. Правові аспекти публічного управління соціальним захистом	15
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ ЗАХИСТОМ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ	30
2.1. Проблеми публічного управління соціальним захистом в умовах війни	30
2.2. Аналіз фінансового забезпечення соціального захисту населення.....	34
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ ЗАХИСТОМ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ	41
3.1. Завдання реалізації публічного управління соціальним захистом в умовах війни.....	41
3.2. Перспективи впровадження зарубіжного досвіду публічного управління соціальним захистом населення	48
ВИСНОВКИ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63

ВСТУП

Актуальність дослідження. Військова агресія Російської Федерації в один день змінила нашу реальність створивши нові загрози та виклики в усіх сферах життя. Не виключенням стало і публічне управління, яке з 24 лютого і до сьогоднішнього дня вимушене забезпечувати безперерйне функціонування держави, яка знаходиться в умовах війни. Тому, ефективність та результативність у публічному адміністрування є наразі однією з найголовніших теоретичних проблем, які потребують ґрунтового дослідження і якнайшвидшого вирішення. У таких умовах особливої гостроти набуває питання соціального захисту населення. Саме тому актуальність теми дослідження не піддається сумніву.

Сучасний стан публічного управління соціальним захистом населення досліджували такі науковці як С.В. Гергола, В.В. Головка, О.І. Кадикало, К.П. Комар-Стаховська, С.М. Миколюк, О.В. Стащук та інші. Попри наявність чималої кількості досліджень даної проблематики, на сьогоднішній день виникає потреба у дослідженні особливостей реалізації політики соціального захисту територій в умовах сучасної війни.

Мета й завдання дослідження. *Метою* дослідження є розвиток теоретико-методичних засад та обґрунтування науково-прикладних рекомендацій щодо удосконалення публічного управління соціальним захистом населення в умовах війни.

Для досягнення мети дослідження було вирішено такі *завдання*:

визначення сутності соціального захисту населення;

узагальнення правових аспектів публічного управління соціальним захистом;

виявлення проблем публічного управління соціальним захистом в умовах війни;

аналіз фінансового забезпечення соціального захисту населення;

розробка завдань реалізації публічного управління соціальним захистом в умовах війни;

визначення перспектив впровадження зарубіжного досвіду публічного управління соціальним захистом населення.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, пов'язані з публічним управлінням соціальним захистом населення.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти публічного управління соціальним захистом населення в умовах війни.

Методи дослідження. На різних етапах дослідження використовувались методи, адекватні меті і його завданням. Зокрема, використані методи аналізу філософської, економічної, управлінської літератури, наукових вітчизняних та зарубіжних першоджерел, законодавчо-нормативних документів та матеріалів про соціальний захист (для визначення змісту та з'ясування якісного стану наукового і правового забезпечення публічного управління соціальним захистом населення); методи класифікації, систематизації, узагальнення (для аналізу проблем публічного управління соціальним захистом); порівняльний аналіз та синтез (дали змогу з'ясувати завдання та перспективи публічного управління соціальним захистом населення в умовах війни).

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення теоретичних і практичних розробок магістерської роботи полягає в тому, що на їх основі обґрунтовано низку конкретних пропозицій, що можуть бути використані при прийнятті рішень у сфері публічного управління соціальним захистом населення в умовах війни.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ ЗАХИСТОМ НАСЕЛЕННЯ

1.1. Сутнісна характеристика соціального захисту населення

Критичний аналіз підходу науковців до розуміння сутності «соціального захисту» [7, с. 21; 29, с. 13; 31, с. 331; 18, с. 79; 77, С. 8] дає підстави стверджувати, що соціальний захист у широкому розумінні – це сукупність цілеспрямованих дій держави та суб'єктів громадянського суспільства (насамперед заходів правового, економічного та соціального характеру), спрямованих на підтримання та забезпечення соціальної безпеки найбільш вразливих груп суспільства або окремої групи суспільства (наприклад, працівників певної галузі, працівників конкретного підприємства тощо).

Крім того, як свідчить проаналізована наукова література, соціальний захист також можна розуміти як багатоаспектне соціально-правове явище, яке характеризується:

- насамперед мережа державних служб та їх посадові особи (також суб'єкти громадянського суспільства та інші суб'єкти, відповідальні за забезпечення соціального захисту) на національному, місцевому (регіональному та муніципальному) рівнях, а також організаційному (на підприємствах, в установах, організаціях) рівнях, спрямованих на у допомозі та підтримці осіб, які опинилися у складній життєвій ситуації, які не в змозі належним чином запобігти та/або усунути наслідки конкретних соціальних ризиків, що негативно впливають на них;

- по-друге, діяльність конкретних суб'єктів, спрямована на реалізацію конкретних завдань соціального захисту населення;

- по-третє, результат дій, спрямованих на соціальний захист, результатом яких є створення умов для соціального захисту на індивідуальному, груповому та суспільному рівні, тобто умови, в яких:

- а) створюється нова або зміцнюється попередження існуючих ризиків;
- б) виявлені соціальні ризики усунуто;
- в) мінімізація наслідків виявлених соціальних ризиків, які неможливо усунути.

Отже, аналізуючи загальну сутність соціального забезпечення як основи правового механізму соціального забезпечення, можна дійти висновку, що відповідний правовий механізм нерозривно пов'язаний із соціальним ризиком як соціально-правовим явищем, що він (у межах своєї сфери дія) має запобігти, усунути та мінімізувати (коли неможливо усунути ризик).

Враховуючи викладене, зазначимо, що соціальний захист в Україні характеризується такими особливостями:

1. Соціальний захист включає функціонування спеціального механізму реалізації державної політики у соціальній сфері. Соціальний захист є найважливішим питанням реалізації соціальної політики, а отже, і реалізації соціальної функції держави, яка в даному випадку реалізується шляхом створення та забезпечення належного функціонування механізму соціального захисту. Водночас слід підкреслити, що соціальна політика «в основному є «детермінантою» того, як держава насправді ставиться до найвищих соціальних цінностей, а також (у випадку роботи суддів) до ідеї права держава» [12, С. 281]. Це пояснюється тим, що державна соціальна політика – це комплекс заходів і заходів, які здійснюються державою (у правовому і демократичному суспільстві – іншими суб'єктами, які не мають статусу суб'єктів державної влади, але можуть вважатися публічними). суб'єкти управління через включення їх до групи суб'єктів громадянського суспільства) з метою вирішення соціальних проблем і підвищення добробуту як особистості (громадянина), так і суспільства (держави) в цілому. У цьому сенсі соціальний захист: по-перше, постає як інструмент соціальної політики, спрямований на забезпечення досягнення цілей і завдань соціальної політики; по-друге, це комплексна система заходів, спрямованих на

забезпечення соціальної справедливості та надання допомоги окремим особам і групам людей, які перебувають або можуть опинитися в такому становищі. По суті, механізм соціального захисту є доповненням до соціальної політики (без цього механізму соціальна політика не може вважатися повноцінною, а здійснення державою соціальної функції є дією, що відповідає самій меті цієї соціальної діяльності), створення системи соціального захисту, що забезпечує всім громадянам належний рівень соціального захисту через доступ до основних соціальних послуг, матеріальної підтримки та інших форм соціального захисту.

2. Соціальний захист є особливим соціально-правовим інститутом. Соціальний захист як особливий соціально-правовий інститут - це сукупність правових норм і засобів їх реалізації, що виражається у впливі на суб'єкти соціального права та умови їх існування з метою усунення існуючих соціальних проблем (соціальних ризиків, викликів), і в першу чергу – запобігання виникненню таких проблем або посилення негативного впливу наявних проблем. Зокрема, здійснюючи заходи соціального захисту, уповноважений суб'єкт створює загальні умови для доступної зайнятості, сприяє реалізації працездатними громадянами права на працю, а отже запобігає стійкому безробіттю особи, яка опинилася в особливо важкому становищі, в якому вона перебуває або може поступово відбуватися зниження правосвідомості особи, культивування нігілістичних ідей у її світоглядній парадигмі, а також переміщення особи у нижчі класові структури.

3. Створення та об'єктивізація соціального захисту відбувається в результаті дії правового механізму соціального захисту. Таке особливе соціально-правове явище, як соціальний захист, неможливо сформулювати та об'єктивізувати в практичній практиці без відповідного комплексу форм, методів, методів забезпечення соціальної безпеки та прав, регламентованих закономірностями взаємодії суб'єктів запобігання та протидії соціальним загрозам. Зі сказаного вище випливає, що для досягнення стану соціальної

безпеки, тобто стану відсутності соціальних ризиків (або компенсації їх негативних наслідків, коли самі ризики неможливо усунути), необхідний правовий механізм соціального захисту. , дію яких держава ефективно забезпечує в рамках реалізації соціальної функції держави

4. Соціальний захист — це соціально-правове явище, що характеризується певним основним і другорядним призначенням. У розумінні мети соціального захисту серед науковців зазвичай спостерігається певна єдність, що є природним, оскільки зв'язок між необхідністю забезпечення соціально безпечного стану існування соціально вразливого суб'єкта та заходами соціального захисту є більш ніж очевидний. .

Наприклад, український вчений О.В. Павліченко, досліджуючи особливості соціального захисту жінок-працівниць Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (далі – Держпродспоживслужба), дійшов висновку, що мета таких заходів захисту – є «своєрідною проекцією майбутнього в цій галузі (а саме її ідеального образу, який має бути досягнутий за допомогою відповідного інституту)» [49, с.65]. Як прагнення ідеально сформувати ідеальне становище працівника конкретного органу державного управління, мета соціального захисту цих суб'єктів, на думку О.В. Павліченка «полягає в досягненні працівником конкретного державного органу належного рівня соціальної захищеності в професійному (службовому) і поза трудовому (неробочому) житті» [49, с. 67-68]. Водночас, на думку вченого, конкретна держава має характеризуватися як мінімум наявністю сприятливих умов для:

1) «належний рівень задоволення життєво важливих інтересів працівника у сфері праці та зайнятості (насамперед застосування стандартів гідної праці в державному виробництві та побутовому обслуговуванні, застосування вимог гармонійної стабільності службово-трудова відносин, об'єктивізація принципу гендерної рівності у сфері праці та зайнятості)» [49, с. 67-68];

2) «вільний і всебічний розвиток особистості жінки, у тому числі фізичний, культурний та інтелектуальний, і реалізація її здібностей, утримання себе та сім'ї, а також забезпечення їй мінімального життєвого рівня та гідного існування» [49, С. 67-68] .

Подібний підхід дотримувався Є.П. Омеляненко, який у контексті розуміння сутності соціального захисту працівників органів прокуратури України приходить до висновку, що цей захист «спрямований на всебічне державне забезпечення соціального захисту працівників цих служб» органів, яка ушкоджується внаслідок соціальних загроз, що виникають у зв'язку з виконанням службових обов'язків відповідними працівниками» [47, С. 121].

На її думку, конкретною метою соціального захисту є фактично формування таких «ідеальних умов для соціально безпечного існування працівників прокуратури»: 1) «за такими працівниками визнається людська гідність і соціально-правова значимість»; їхня робота не шкодить трактуванню цих працівників як осіб, визнаних такими, що мають найвищу соціальну цінність»; 2) "життю та здоров'ю працівників прокуратури не загрожують окремі фактори, що є результатом їхньої діяльності та можуть завдати шкоди їм та їхнім близьким"; 3) «родичам працівників прокуратури забезпечено належний захист, що не допускає розвитку умов, за яких можливий тиск на цих працівників шляхом протиправного впливу на їхніх родичів тощо»; 4) «конкретна група працівників має реальну можливість законно, безпечно, продуктивно та раціонально виконувати свої посадові (службові) обов'язки, реалізуючи свій професійний потенціал» [47, С. 121].

Окремо слід зазначити, що соціальний захист може виконувати й другорядне призначення. Це може передбачати створення соціально безпечних умов для виконання відповідних завдань суб'єктом, до якого застосовуються заходи соціального захисту. Зокрема, В.В. Безусіус, аналізуючи особливості соціального захисту державних службовців, приходить до висновку, що соціальний захист цих посадових осіб має важливе соціально-правове значення, оскільки цей захист «прямо залежить

від ефективності державного управління» [5, с. 125]. Тому в цьому сенсі соціальний захист, наприклад, багатодітних сімей сприяє створенню умов, за яких багатодітні батьки можуть належним чином виконувати батьківські обов'язки щодо власних дітей.

У свою чергу, соціальний захист безробітного дозволяє не тільки виправити проблему неможливості отримання соціальних виплат у сфері праці та працевлаштування безробітного, а й отримати пакет соціальних виплат для членів сім'ї таких осіб. безробітний. людина. Іншими словами, соціальний захист дозволяє вирішувати прямі та похідні проблеми соціально ризикованого існування людини.

5. Соціальний захист виконує комплекс завдань, які в сукупності сприяють досягненню мети даного захисту. Перш за все, слід зазначити, що завдання соціального захисту впливають із загальних завдань держави, до яких належать ті, що полягають у «створенні належних умов для того, щоб людина могла забезпечити собі гідну матеріальну базу» та вашої родини через його творчість [41, С. 42]. Це означає, що «кожному із зобов'язань держави щодо соціального захисту відповідають завдання соціального захисту» [78, С. 68]. У зв'язку з цим слід зазначити, що завдання соціального захисту включають значний обсяг заходів, спрямованих на попередження соціальних ризиків та реагування на соціальні ризики, що виникають, через діяльність уповноважених суб'єктів.

Аналіз позицій науковців щодо ключових та суміжних завдань соціального захисту [3; 4; 42; 78], можна зробити висновок, що сучасну систему завдань соціального захисту слід розуміти так:

1) завдання соціального захисту в частині створення умов для запобігання і реагування на соціальні загрози. Перш за все, до цієї групи завдань слід віднести низку завдань, які раціоналізують режим страхування в країні. Зокрема, К.Г. Шаповал, розглядаючи завдання правового регулювання соціального захисту, приходять до висновку, що вони включають регулятивну діяльність, спрямовану на: захист суб'єкта «від негативних

позаправових впливів»; «регулювання здійснення соціального захисту»; «модернізація соціального забезпечення». Загалом, погоджуючись із позицією вченого, зазначимо, що до кола завдань раціоналізації системи соціального забезпечення входять, зокрема: а) закріплення, вдосконалення (без звуження їх змісту) соціальних норм і стандартів; б) створення та затвердження стратегій, концепцій соціального захисту (розробка законодавства), а також програм реалізації таких концептуальних і стратегічних актів у відповідний період з обов'язковим звітуванням суб'єктів, відповідальних за результати виконання відповідних заходів. для нього; в) контроль якості та достатності регуляторних дій, результати яких впливатимуть на можливість реалізації особами свого права на соціальний захист; г) здійснення діяльності з моніторингу можливостей модернізації: стандартів, нормативів соціального захисту з урахуванням поточних і потенційних загроз і соціальних викликів, а також процесу інтеграції держави у світове співтовариство в цілому та процесу європейської інтеграції, зокрема інтеграція; правовий статус суб'єктів соціального права з метою вдосконалення їх прав та обов'язків у соціальній сфері, що призведе до зменшення соціальних ризиків та підвищення потенціалу системи соціального захисту населення щодо сприяння соціальному захисту в цілому; форми, способи і методи соціального захисту.

По-друге, до розглянутої групи завдань соціального захисту належать завдання інституційного та організаційно-інституційного забезпечення соціального захисту. Очевидно, що соціальний захист не можна об'єктивізувати виключно на основі нормативної та фактичної основи застосування цього захисту. Тому в окрему підгрупу завдань щодо створення умов для запобігання та реагування на соціальні загрози, серед інших, входять: такі завдання: а) створення інклюзивного суспільства; б) включення до державного і місцевих бюджетів та до бюджетів організацій (підприємств, установ) витрат на забезпечення функціонування системи соціального захисту;

2) завдання соціального захисту, що полягають у попередженні соціальних загроз і реагуванні на них. Очевидно, що лише наявності якісного законодавства та дієвих інститутів соціального захисту недостатньо для досягнення державою необхідного рівня соціальної захищеності людей і громадян (груп осіб) на всіх рівнях. Тому ми вже підкреслювали, що соціальний захист – це не лише інститути та процес, а й результат, який об'єктивується в такому базовому соціально-правовому явищі, як соціальне забезпечення. Водночас належного результату можна досягти лише за умови, якщо процес досягнення соціального захисту буде спрямований на реалізацію комплексу завдань цього виду захисту, зокрема: а) на локальному рівні: створення умов для виникнення, прогресу (перетворення) та припинення відповідних людській гідності правовідносин, що зачіпають соціальну захищеність учасників цих правовідносин; б) на загальному рівні: реалізація програм соціального забезпечення; забезпечення функціонування пенсійної системи, системи охорони здоров'я, системи освіти (зокрема професійної підготовки, перепідготовки) та системи соціальної реабілітації; сприяння соціальній справедливості та соціальній рівності, а також ідеї соціальної солідарності; забезпечення дії правового механізму захисту та відновлення права на соціальний захист тощо.

При цьому зауважимо, що основними принципами соціального захисту виступають :

- 1) принцип гуманістичної соціальної справедливості соціального захисту;
- 2) принцип загальності та доступності соціального захисту;
- 3) принцип системності та комплексності соціального захисту;
- 4) принцип ресоціалізації як принцип соціального захисту;
- 5) принцип адаптивності соціального захисту;
- 6) принцип адресності соціального захисту;
- 7) принцип надійності соціального захисту [2].

Принципи публічного адміністрування у сфері соціального захисту корелюються із традиційними принципами публічного адміністрування – принципом верховенства права та принципом належного врядування, що закріплені в сукупності нормативно-правових актів.

Соціальний захист спрямований на те, щоб кожен громадянин групи мав можливість реалізувати свої суб'єктивні права в соціальній сфері (і в суміжних сферах), а відтак - забезпечити гідний рівень життя, необхідний для повноцінної життєдіяльності. соціального життя, розвитку особистості та соціального капіталу та потенціалу людей. Водночас у сучасних умовах феноменологічна сутність соціального захисту безпосередньо пов'язана із соціально-правовим феноменом соціального ризику [2]. Цей взаємозв'язок є закономірним хоча б у зв'язку з тим, що: 1) соціальний захист у кінцевому підсумку включає створення умов соціальної безпеки, що досягається шляхом попередження соціальних загроз і викликів, обмеження негативних наслідків цих загроз, а також, за можливості, усунення відповідних ризиків; 2) держава (органи місцевого самоврядування, а також суб'єкти громадянського суспільства) виконують соціальну функцію на основі вимог принципу соціальної солідарності, вимоги якого не дозволяють ігнорувати той факт, що в рамках реалізації соціальної функції, спрямована на забезпечення належного рівня соціальної безпеки на відповідному рівні (національному, місцевому, організаційному), конкретні люди чи групи людей залишаться у складній життєвій ситуації або ризикуватимуть потрапити в такі життєві обставини.

1.2. Правові аспекти публічного управління соціальним захистом

Державне управління соціальним захистом населення цивілізованого суспільства є одним із основних напрямків державної соціальної політики. Керівництво держави, яке здійснює державне управління соціальним захистом населення, ставить перед собою головну мету збереження

стабільності доходів громадян та забезпечення рівного доступу до медичної допомоги та соціальних послуг, особливо особам, які їх гостро потребують.

Загалом сучасний стан української економіки, сформований соціально-економічною та політичною кризою, негативно впливає на реалізацію основних засад соціальної політики. Відомо, що основним його елементом є забезпечення прав громадян на соціальний захист. Держава знову зіткнулася з проблемою утримання та забезпечення малозабезпечених верств населення.

Рівень соціального захисту, на який може розраховувати людина, залежить від національних умов. Соціальний захист має надаватися без дискримінації та забезпечувати базовий рівень пільг, щоб окремі особи та сім'ї могли отримати принаймні мінімальні медичні послуги, притулок і житло, воду та санітарію, їжу та початкову освіту.

В Україні специфіка державного управління соціальним захистом населення полягає в тому, що воно прийняте лише на основі та в рамках чинного законодавства. Нормативно-правові основи державного управління у сфері соціального захисту населення можна трактувати як сукупність правових норм, закріплених у системі чинного законодавства, що мають різну юридичну силу та регулюють здійснення державного управління соціальним захистом населення.

Нормативно-правові положення щодо державного управління соціальним захистом населення в Україні доцільно класифікувати так:

1) залежно від рівня правового забезпечення - шляхом поділу національних та міжнародних правових актів;

2) залежно від предмета правового регулювання - поділ на ті, що регулюють сферу соціального забезпечення населення, і ті, що регулюють повноваження суб'єктів державного управління у сфері соціального забезпечення населення;

3) залежно від виду джерела права, в якому вони закріплені, шляхом поділу на формальні джерела (Конституція України, закони України та нормативно-правові акти, міжнародні договори), неформальні джерела (м'яке

право, акти органів міжнародних організацій), судові рішення (рішення Конституційного Суду України, Верховного Суду, Європейського суду з прав людини) [76, с.45].

Крім того, при дослідженні питань державного управління у сфері соціального захисту населення необхідно систематизувати правові основи з метою виявлення як специфіки правового закріплення державного управління у сфері соціального захисту населення, а також населення та наявні в ньому прогалини.

Наразі в Конституції України закріплено термін «соціальний захист», який включає право на підтримку громадян у разі втрати засобів до існування, повної, часткової або тимчасової непрацездатності, старості, а в інших випадках безробіття, спричинених обставини, які не залежать від них.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування гарантує це право, яке реалізується за рахунок бюджетних та інших джерел соціального страхування, страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також створення мережі державних, муніципальних (муніципальних) приватних установи, завданням яких є догляд за громадянами-інвалідами [2].

З цією метою вважаємо за доцільне звернути увагу на положення Основного Закону нашої держави, який містить такі основні положення щодо сфери соціального захисту:

«...людина, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю в державі (ст. 3)...»; Право на належний соціальний захист гарантується у разі втрати засобів до існування, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, у старості, безробіття з незалежних від них обставин та в інших випадках, передбачених законом (ст. 46); виділяється перелік основних соціальних прав і свобод людини і громадянина, серед яких: право громадян на працю та оплату праці (ст. 43); право на житло (ст. 47); право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (ст. 48); право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49); право дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського

підкування, на державну допомогу та освіту (ст. 52); право на освіту та соціальне забезпечення (ст. 53); право на захист сім'ї державою (ст. 53)...» [36].

У сфері соціального захисту та соціального страхування державна політика України на сьогодні визначається низкою законів Верховної Ради України, Президента та Кабінету Міністрів України. Аналізуючи сукупність нормативно-правових актів, слід враховувати, що ці державні органи здійснюють нормативний вплив на політику України у сфері соціального захисту та соціального страхування, а також в інших сферах, враховуючи розподіл повноваження, визначені Конституцією України.

У такий спосіб Верховна Рада України реалізує свої повноваження щодо встановлення засад внутрішньої та зовнішньої політики, затвердження національних програм економічного і соціального розвитку, а також повноваження щодо встановлення законом засад соціального захисту населення.

Ці повноваження Верховна Рада України реалізує на практиці шляхом прийняття відповідних законів та використання механізмів парламентського контролю (проведення парламентських слухань). Законодавчо регулюючи засади соціальної політики, Президент України є гарантом додержання Конституції України, прав і свобод її громадян. Отже, акти Президента України своїми положеннями не вводять нових нормативно-правових актів, а є доповненнями до тих, що встановлені законодавством України, про що свідчать назви розпоряджень та указів.

Зі свого боку, Кабінет Міністрів України прямо визначено Конституцією України як орган, що забезпечує реалізацію політики праці та зайнятості, а також соціальний захист населення. До його компетенції також входить розробка та реалізація загальнодержавних програм науково-технічного, економічного, соціального та культурного розвитку України.

Міністерство соціальної політики України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом

Міністрів України та забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері соціального захисту населення. .

Що стосується законів України, які визначають повноваження органів державного управління у сфері соціального захисту населення, то залежно від спрямованості та визначення конкретної сфери суспільних відносин їх доцільно поділити на:

1) загальні, що регулюють діяльність суб'єктів державного управління незалежно від предмета їх діяльності (Закони України «Про Кабінет Міністрів України» [57], «Про центральні органи виконавчої влади» [68], «Про місцеве самоврядування в Україні» [59], «Про місцеве самоврядування в Україні» [58] та ін.). Наприклад, відповідно до положень ст. 34 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначено, що виконавчі органи сільських, селищних, міських рад приймають рішення про надання соціальних послуг, надання компенсацій і пільг громадянам, які постраждали внаслідок наслідків Чорнобильської катастрофи та надання пільг і допомоги, пов'язаних з охороною материнства і дитинства; проводить комплекс заходів, спрямованих на допомогу громадянам та сім'ям з дітьми, які опинилися у складній життєвій ситуації, утримання та виховання дітей, які опинилися у складній життєвій ситуації [58]. Крім того, відповідно до ст. 23 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» місцеві державні адміністрації у сфері соціального забезпечення і соціального захисту населення уповноважені: своєчасно призначати і виплачувати пенсії та державну допомогу; забезпечення зайнятості інвалідів; реалізація державної політики у сфері надання соціальних послуг; здійснення заходів щодо запобігання безпритульності відповідно до законодавства; створення мережі закладів та закладів надання соціальних послуг тощо [59].

2) спеціальні, що регулюють суспільні відносини у сфері соціального захисту населення (наприклад, Закони України "Про зайнятість населення", "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування", "Про пенсійне страхування", "Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про соціальні

послуги», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» та ін.).

Для виявлення специфіки правового регулювання у сфері соціального захисту населення вважаємо за доцільне звернути увагу на норми законодавства України, які регулюють суспільні відносини при наданні різних видів соціальної допомоги та здійсненні соціальних пільг. страхування. .

Так, нормативні акти щодо наявності різних видів соціальної допомоги досить великі. приклад:

Законом України "Про державну допомогу сім'ям з дітьми" на державному рівні гарантується матеріальна підтримка сімей з дітьми шляхом надання державної матеріальної допомоги залежно від складу сім'ї, її доходів та віку дітей, що передбачає: або опіка, допомога одиноким матерям, допомога при усиновленні дитини; допомога у зв'язку з вагітністю та пологами, допомога при народженні дитини, одноразова матеріальна допомога «пакунок дитини», на дитину, яка отримала тяжке тілесне ушкодження, потребує трансплантації органів, паліативного догляду та не має інвалідності; допомога дітям з важкими перинатальними ураженнями нервової системи, важкими вродженими вадами розвитку, рідкісними орфанними захворюваннями, онкологічними та онкогематологічними захворюваннями, дитячим церебральним паралічем, важкими психічними розладами, цукровим діабетом I типу (інсулінозалежним), гострими або хронічними захворюваннями нирок IV стадії. Крім того, можливе запровадження додаткових видів допомоги та визначення доплат до державної допомоги сім'ям з дітьми за рахунок власних коштів органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій та об'єднань громадян [54];

Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» встановлює гарантії дотримання прав, свобод і законних інтересів внутрішньо переміщених осіб, а саме: право на продовження освіти

на визначеному рівні на території України, інших регіонів України за рахунок державного бюджету або інших джерел фінансування, право на безоплатне тимчасове проживання (за умови покриття витрат на комунальні послуги) протягом шести місяців, право на безкоштовне харчування дітей з числа внутрішньо переміщених осіб. або діти зі статусом дітей, які постраждали внаслідок війни та збройних конфліктів, які навчаються в дитячих садках, загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладах незалежно від підпорядкування, видів і форм власності, мають право на отримання матеріальної допомоги та соціального забезпечення, тощо [55];

Закон України «Про соціальні послуги» визначає основні правові та організаційні засади надання соціальних послуг, метою яких є запобігання складним життєвим ситуаціям, подолання або обмеження їх негативних наслідків для осіб/сімей, які перебувають у складній життєвій ситуації, що негативно впливають на життя, здоров'я та розвиток, особистість, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не в змозі подолати самотійно (наприклад, похилий вік, часткова або повна втрата рухливості, пам'яті, невиліковні психічні захворювання та розлади поведінки, в тому числі ті, що є наслідком вживання психоактивних речовин, інвалідність, безпритульність, захворювання, що потребують тривалого лікування, розлади поведінки у дітей внаслідок розлучення батьків, домашнього насильства, втрати соціальних зв'язків, у тому числі під час перебування в місцях позбавлення волі, безробіття, бідність тощо). Уповноваженими органами державного управління у сфері надання соціальних послуг є: центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері соціального захисту населення, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування. та державних адміністрацій. та виконавчі органи міських рад міст обласного значення, рад об'єднаних територіальних громад. На законодавчому рівні встановлено, що через соціальну профілактику, соціальний супровід та соціальне обслуговування соціальне обслуговування має різну спрямованість [64];

Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» передбачено, що органи місцевого самоврядування: забезпечують утримання дітей військовослужбовців та дітей військовослужбовців, які загинули, померли або пропали безвісти під час проходження служби, у дитячі заклади їх району. місце проживання; працевлаштовує дружин військовозобов'язаних у разі звільнення зі служби, у разі скорочення чисельності працівників, у разі ліквідації, реорганізації або передачі підприємства, установи, організації; забезпечити розселення військовослужбовців, звільнених у запас або звільнених із закритих і віддалених військових гарнізонів [63];

Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» передбачено відповідно до професійної підготовки та з урахуванням стану здоров'я виконання цільових програм соціально-правового захисту ветеранів війни, надання пільг, надбавки та соціальні гарантії в процесі праці; створюється шляхом створення належних умов для збереження здоров'я та активного довголіття, організації соціального та іншого обслуговування, зміцнення матеріально-технічної бази створених для цього закладів і служб та навчання відповідних спеціалістів, основа для забезпечення належних умов життєзабезпечення під час ветеранів війни. Крім того, зазначено, що державні органи, підприємства, установи, організації, які з метою формування та реалізації державної політики у сфері соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, сім'ї, члени загиблих (померлих) захисників та захисники України співпрацюють між собою та з іншими органами державного управління та створюють систему соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (загиблих) захисників та захисників України [65];

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» встановлено, що органи місцевого самоврядування забезпечують надання інвалідам поблизу місця проживання

ділянок для будівництва гаражів для легкових автомобілів з ручним керуванням. місце проживання; центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування в межах своєї компетенції за участю громадських об'єднань інвалідів мають право розробляти та узгоджувати довгострокові та короткострокові програми реалізації державної політики щодо людей з інвалідністю. інвалідності та контролювати їх виконання [60];

Відповідно до Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» органи місцевого самоврядування щорічно виділяють 15% від усіх побудованих квартир для забезпечення житлом певної групи громадян, для чого Кабмін Міністри України щорічно виділяють облдержадміністрації капітальні вкладення відповідно до кількості сімей, які переселилися самостійно [66] тощо.

У свою чергу, до законів, спрямованих на забезпечення здійснення соціального страхування, слід віднести Закони України: «Про пенсійне страхування», які визначають порядок діяльності Пенсійного фонду України, а також гарантують соціальний захист пенсіонерів шляхом призначення пенсій. на рівні не нижче прожиткового мінімуму [62]; «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», в якому викладено основні принципи діяльності Фонду соціального страхування; виокремлено правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування, основи та порядок соціального страхування залежно від його виду: на випадок тимчасової втрати працездатності, медичне страхування; внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, що спричинили втрату працездатності [56];

«Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», в якій висвітлено організаційний механізм системи соціального страхування та статус страхових фондів як органів управління та управління передбаченими законом видами загальнообов'язкового державного соціального страхування, накопичення, забезпечення страхових

внесків, контроль за використанням коштів, фінансуванням обов'язкових внесків на державне соціальне страхування та виконання інших функцій відповідно до затвердженого статуту; встановлено принципи та загальні правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян України [48]; «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», яка включає особливості реалізації трудових прав, пенсійного страхування, загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, внаслідок про нещасний випадок на виробництві та професійне захворювання, які спричинили втрату працездатності, та порядок контактів цих осіб з органами Фонду соціального страхування України для зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб [8] тощо.

Окрему роль у системі правових норм щодо державного управління соціальним захистом населення відведено підзаконним нормативно-правовим актам, до яких належать: Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, акти міністерських та інших центральних органів виконавчої влади, актів органів місцевого самоврядування.

Проте внаслідок істотної зміни суспільних відносин у сфері соціального забезпечення, як зазначає К.В. Гнатенка, виникає необхідність зміни змісту визнаних принципів права соціального забезпечення. Це, у свою чергу, означає, що залежно від економічної ситуації в Україні вони мають створюватися поетапно. Це означає, що сьогодні до основних принципів соціального забезпечення, на думку автора, належать: незмінність змісту та обсягу соціальних виплат і послуг; солідарні та соціальні субсидії; рівні права та можливості, заборона дискримінації; соціальна справедливість; комплексність (універсальність) соціального забезпечення; єдність і диференціація в соціальному забезпеченні населення України; цільове та ефективне використання державних і недержавних соціальних фондів; прозорість, своєчасність і повнота соціального забезпечення населення; державна гарантія встановлених прав соціального забезпечення;

забезпечення рівня життя не нижчого від прожиткового мінімуму, визначеного Законом; врахування вимог норм міжнародних договорів України у сфері соціального забезпечення [14, С. 54].

З цього приводу Л. Ф. Лєскова зазначає, що фактично розроблено масштабну комплексну державну програму розвитку соціального забезпечення. Подібна програма створена вперше в нашій країні, і її мета – докорінно змінити систему соціального захисту населення [38, С. 19].

Відсьогодні набрало чинності розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері соціального захисту населення та захисту прав дітей» від 26 серпня 2020 року, яким визначено « ... основні шляхи вирішення ключових соціальних проблем та впровадження ефективної моделі взаємодії органів виконавчої влади з органами місцевого самоврядування для реалізації державної політики у сфері соціального захисту населення та захисту прав дітей забезпечення сервісного підходу до надання соціальних послуг, тобто здійснення державного контролю за дотриманням вимог законодавства при наданні соціальної допомоги та дотриманням прав дитини, створення ефективної системи реалізації державної політики у сфері соціального захисту населення, захисту прав дитини та права...» [67].

Варто зазначити, що на рівні національного правового регулювання діяльності органів державного управління у сфері соціального захисту населення слід звернути увагу і на міжнародному рівні. Так, відповідно до ст. 4 Європейської хартії місцевого самоврядування повноваження органів місцевого самоврядування мають бути повними та виключними і не можуть бути скасовані чи обмежені іншим центральним чи регіональним органом влади, якщо це не передбачено законом. Крім того, за законом органи місцевого самоврядування мають повне право вільно вирішувати будь-яке питання, що належить до їх компетенції, вирішення якого не доручено іншому органу [26].

Серед актів міжнародних організацій положення таких рішень, як:

Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. [30], Загальна декларація ООН «Про виживання, захист і розвиток дітей» від 30 вересня 1990 р. [11]); Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників від 12.09.1989 р., затверджена членами ЄС [75], Директива Ради ЄС від 19.12.1978 р. № 79/7/ЄЕС «Про прогресивне застосування принципу рівності чоловіків і жінок у питаннях соціального забезпечення» [23], який вперше звертає увагу на доцільність застосування принципу рівності чоловіків і жінок у сфері соціального забезпечення, а саме в правових системах, що забезпечують захист від непрацевдатності, , можливі захворювання, старість, професійні захворювання та безробіття, нещасні випадки на виробництві; Європейський кодекс соціального забезпечення від 16 квітня 1964 р. № ETS № 48, який підписали держави-члени Ради Європи [27] тощо).

Також варто зазначити, що умовою виконання стандартів щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державного управління з питань соціального захисту населення є встановлення положення, згідно з яким після вичерпання всіх національних засобів правового захисту кожен має право звертатися за захистом своїх прав і свобод до компетентних органів міжнародних організацій або до компетентних міжнародних судових установ. Такою міжнародною судовою інституцією є Європейський суд з прав людини, практика якого суди застосовують нарівні з верховенством права, заснована у 1959 р. на підставі ст. 19 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод для забезпечення дотримання договірними сторонами своїх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї [28].

Європейський суд є унікальною міжнародною юрисдикцією, оскільки його можна оскаржити без згоди відповідної країни. Крім того, Європейський суд не є вищою інстанцією щодо системи правосуддя держави-учасниці Конвенції, оскільки до його компетенції не входить скасування рішення державного органу чи національного суду, він не має права давати вказівки законодавцю або видавати розпорядження про вжиття заходів, що мають юридичні наслідки, здійснюючи абстрактну перевірку

національного законодавства чи судової практики. Суд має повноваження розглядати лише конкретні скарги, щоб визначити, чи мало місце фактичне порушення вимог Конвенції [72].

Таким чином, реформування системи соціального забезпечення, відображаючи позицію ряду політичних діячів, організацій і громадських формувань, знайшло своє вираження в Конституції та законодавстві України.

Ці документи проголосили перехід від принципів загального соціального забезпечення до європейської системи соціального забезпечення, визначивши її як державну сферу, яка включає органи різного рівня, що надають державну допомогу різним категоріям громадян, а також підприємствам і установам. Вирішення визначених Конституцією та законами України завдань здійснюється, з одного боку, шляхом реалізації конституційних прав і соціальних гарантій у сфері забезпечення населення, а з іншого боку, шляхом створення умов для розвитку власні ресурси людини, ресурси, вкладені в самозадоволення.

На жаль, в умовах соціальної дезадаптованості суспільства та звуження можливостей самозадоволення активних соціальних суб'єктів значну частину регіонального законодавства складають норми, спрямовані на соціальний захист малозабезпечених верств населення (пенсіонерів, інвалідів, обмежені можливості). люди, сім'ї з дітьми). Нормативні документи побудовані за єдиним зразком, у них зафіксовано право жителів області на отримання одноразової чи постійної допомоги у разі, якщо сукупний дохід сім'ї нижчий від встановленого прожиткового мінімуму.

Незважаючи на очевидні переваги нового соціального законодавства, воно не відповідає сучасним вимогам розвиненого суспільства. Новоприйняті акти мали багато в чому декларативний характер, посиляючись на нормативні акти, які ще не були прийняті і тому не мали прямої дії.

Виникла потреба у створенні нового механізму державно-правового регулювання сфери соціального захисту, який би забезпечив баланс державного та регіонального законодавства. При цьому необхідно активніше

залучати всі рівні соціального захисту населення (державний, регіональний, місцевий), визначати завдання, повноваження, механізми реалізації, джерела фінансування кожного з них.

Отже, нормативно-правове забезпечення щодо державного управління соціальним захистом населення – це сукупність правових норм, закріплених у системі нормативно-правових актів різної юридичної сили та регулюючих діяльність органів державного управління в державі у сфері соціального захисту населення. Крім того, відповідні правові джерела як на національному, так і на міжнародному рівнях конкретизують правові положення державного управління щодо соціального захисту населення. Крім того, аналіз норм чинного законодавства та наукових позицій з цього питання дозволяє зробити висновок, що органи державного управління також повинні керуватися міжнародними стандартами при регулюванні суспільних відносин у сфері соціального благополуччя населення [8].

Нормативно-правове забезпечення, як один із елементів процесу правового впливу, виконує свою роль організаційного механізму, що забезпечує реалізацію діяльності правоохоронних органів і посадових осіб держави. Оскільки правозастосування є основою комплексу правових норм, уніфікованих у цій сфері, правове забезпечення може бути диференційоване залежно від галузі (наприклад, адміністративно-правове, кримінально-правове, цивільно-правове, конституційно-правове). Диверсифікація правового забезпечення необхідна для розуміння сутності нормативно-правового забезпечення державного управління соціальним захистом населення.

Нормативно-правове забезпечення є динамічним процесом, що супроводжується комплексом засобів правового впливу на суспільні відносини. Як і застосування права, правова визначеність ґрунтується на активній поведінці суб'єктів. Правовою основою правових послуг, які надаються державним адміністраціям, є норми кількох галузей права, що надає їм комплексного характеру. Важливим елементом правового

забезпечення державного управління соціальним захистом є підвищення рівня правової культури суспільства, метою якого є формування обґрунтованого підходу до державної соціальної політики щодо управління державними органами.

Зміст сучасного нормативно-правового забезпечення державного управління соціальним захистом населення складається із взаємопов'язаних і взаємообумовлених елементів, які складають систему юридично значущих заходів, заснованих на правових актах. Юридично значима діяльність належить до елементів правового регулювання державного управління соціальним захистом населення. Така діяльність включає не лише безпосереднє застосування та імплементацію чинних правових норм у сфері соціального захисту, а й законотворчу діяльність уповноважених суб'єктів, що передує цьому процесу.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ ЗАХИСТОМ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

2.1. Проблеми публічного управління соціальним захистом в умовах війни

Питання соціального захисту особливо актуальні в Україні сьогодні – в умовах воєнного стану. Тому можна погодитися з науковцями, які визначають соціальне забезпечення як систему соціально-економічних заходів, спрямованих на матеріальний захист населення від наслідків соціальних ризиків (хвороба, інвалідність, старість, втрата засобів до існування, безробіття, нещасний випадок на виробництві тощо) [35, С. 88]. Водночас у сучасних умовах соціальним ризиком, який сьогодні стосується переважної більшості населення, є війна з Росією.

Сьогодні, в умовах воєнного стану, прийнято ряд нормативно-правових актів, спрямованих на соціальну захищеність цивільного населення України, зокрема:

- Щодо особливостей виплати та доставки пенсій, грошової допомоги на період дії воєнного стану [61] визначено механізм виплати та доставки пенсій у разі неможливості виплати уповноваженими банками пенсій, грошової допомоги. одержувачам або у разі відсутності в АТ «Укрпошта» технічної можливості здійснити виплату та доставку пенсій;

- Питання окремих виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейських та членам їх сімей під час дії воєнного стану [6] порядок і розмір отримання додаткової винагороди чи матеріальної допомоги окремим категоріям осіб під час дії воєнного стану та за окремих обставин. має бути визначено;

- Порядок надання гуманітарної та іншої допомоги цивільному населенню під час дії воєнного стану в Україні [51], який визначає механізм надання гуманітарної та іншої допомоги цивільному населенню під час дії воєнного стану в Україні за рахунок коштів, що надходять у державні та

іноземній валюті на платіжний рахунок Мінсоцполітики, відкритий у Національному банку, фізичними та юридичними особами, місцевими та іноземними особами, як благодійні пожертви, гуманітарна допомога, допомога та подарунки. Зокрема, встановлюється, на що призначаються зазначені кошти, а саме: грошове забезпечення цивільного населення, забезпечення продовольчих потреб, постачання одягу та взуття, предметів першої необхідності, засобів гігієни, постачання медичних товарів тощо;

– Порядок надання житлової допомоги внутрішньо переміщеним особам [22], який визначає механізм надання житлової допомоги внутрішньо переміщеним особам, тобто. які переселилися з тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також території адміністративно-територіальної одиниці, на якій ведуться бойові дії;

– Порядок компенсації витрат на тимчасове проживання внутрішньо переміщених осіб, які переселилися в період дії воєнного стану [53] визначає механізм надання компенсації витрат, пов'язаних з безоплатним тимчасовим проживанням внутрішньо переміщених осіб, які переселилися з території адміністративно-територіальна одиниця, на якій ведуться військові (бойові) дії.

Наведений перелік нормативно-правових актів, що регулюють особливості соціального захисту осіб під час воєнного стану, не є виключним. Для врегулювання досліджуваної проблеми прийнято низку нормативно-правових актів. Також профільні міністерства відповідно до компетенції розробили роз'яснення правоохоронних органів з питань соціального захисту осіб в Україні в сучасних умовах.

Слід зазначити, що соціальний захист військовослужбовців і працівників правоохоронних органів, а також членів їх сімей у зв'язку зі специфікою виконання професійних обов'язків не залежить від доходів цих осіб чи наявності фінансування з бюджету, а є безумовний характер. Ці гарантії не можуть бути скасовані або зменшені без компенсації. Водночас, в

умовах воєнного стану, відповідно до ч. 3 ст. 22 та ст. 64 Конституції України право громадян на соціальний захист може бути обмежено, у тому числі шляхом зупинення на певний строк дії законів (їх окремих положень). Ми погоджуємося з висновком Конституційного Суду України про те, що забезпечення державою соціального захисту громадян України, які проходять військову службу у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, а також членів їх сімей є пріоритетним і безумовним. Тобто заходи, спрямовані на забезпечення соціального захисту держави певної категорії осіб, не можуть бути скасовані чи звужені, зокрема, через економічну доцільність, соціально-економічні обставини [70]. І це особливо актуально в сучасних умовах протистояння збройній агресії Російської Федерації. Громадяни України, які захищають Батьківщину, незалежність і територіальну цілісність України, виконують конституційно значущі функції, тому держава повинна надати їм та членам їх сімей особливий статус і додаткові гарантії соціального захисту відповідно до ч. 5 ст. 17 Конституції України як під час служби, так і після її проходження. Закріплення в Конституції України обов'язку держави забезпечувати соціальний захист громадян України, які захищають Батьківщину, суверенітет та територіальну цілісність України, є гарантією його реалізації державою та недопущення зниження рівня соціального захисту населення цих осіб та членів їх сімей.

Разом з тим, в умовах воєнного стану дотримання принципу пропорційності соціального захисту громадян та матеріальних можливостей громадян є надзвичайно важливим і одним із визначальних елементів регулювання суспільних відносин у соціальній сфері. Держави, а також гарантування права кожного на достатній життєвий рівень. Тому, як підкреслив Конституційний Суд України, дотримання конституційних засад соціально-правової держави, верховенства права зумовлює здійснення законодавчого регулювання суспільних відносин на засадах справедливості та пропорційності з урахуванням обов'язку держави забезпечити гідне умови життя кожного громадянина України. А одним із елементів верховенства

права є принцип пропорційності, який у сфері соціального захисту означає, зокрема, що заходи, передбачені нормативно-правовими актами, мають бути спрямовані на досягнення законної мети та співмірні з нею. . Тому зміна механізму нарахування соціальних виплат та допомог має здійснюватися відповідно до критеріїв пропорційності та з урахуванням фінансово-економічних можливостей держави [32].

Водночас у разі значного погіршення фінансово-економічної ситуації, виникнення умов воєнного стану, необхідності забезпечення національної безпеки України тощо держава може здійснити відповідний перерозподіл своїх витрат, щоб підтримувати справедливий баланс між інтересами окремих людей і суспільства. Проте держава не може вдаватися до обмежень, які порушують сутність конституційних соціальних прав особи, що безпосередньо пов'язано з обов'язком держави за будь-яких обставин забезпечити належні умови життя, сумісні з людською гідністю [69].

Масштабне руйнування промислових об'єктів та збитковість національної економіки від збройної агресії Російської Федерації зумовлюють значне зниження ВВП, що потребує перегляду бюджету та підвищення вартості господарської діяльності. У свою чергу, природно було б скоротити витрати на соціальний захист. Але сучасність вимагає кардинально іншого підходу в дослідницькій сфері. Витрати на соціальний захист вже значно зросли і будуть збільшуватися в майбутньому, оскільки військові дії радикально збільшили кількість людей, які потребують такого захисту з боку держави. При цьому збільшилася не лише кількість людей, які потребують соціального захисту, а й значно розширився перелік потреб, які має забезпечувати держава. Тому сьогодні перед вищим керівництвом держави стоїть надзвичайно складне завдання – всіляко сприяти забезпеченню соціального захисту населення України в умовах воєнного стану за суттєво обмежених фінансових ресурсів.

2.2. Аналіз фінансового забезпечення соціального захисту населення

В Україні бюджетне забезпечення соціального захисту населення здійснюється шляхом бюджетного фінансування видаткової частини державного та місцевих бюджетів, шляхом виконання затверджених програм соціального захисту населення. З іншого боку, реалізація загальнодержавних програм соціального захисту населення здійснюється за рахунок державного бюджету, причому витрати на соціальний захист передбачаються безпосередньо в державному бюджеті та залучаються відповідні обсяги коштів соціального захисту населення. враховувати при розрахунку обсягу міжбюджетних трансфертів [20, с. 19].

Рис. 2.1. Система фінансового забезпечення соціальної сфери України
Джерело: узагальнено автором на основі [1; 3; 6; 11].

На рисунку 2.1 представлена узагальнена система фінансового забезпечення соціальної сфери України. Як видно з рисунку, узагальнено два основних напрями (джерела) фінансового забезпечення, а саме: бюджетне фінансування за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів; позабюджетне фінансування, яке включає: кредитування фінансових установ (у тому числі пільгових) за різними спеціальними програмами; самофінансування за рахунок коштів, отриманих у результаті власної діяльності бюджетних установ; інші джерела фінансування з благодійних та спеціальних фондів, отримання безоплатної підтримки, у тому числі від міжнародних організацій, тощо.

Загальна оцінка стану бюджетного забезпечення соціального захисту населення України потребує його кількісної та якісної характеристики. З огляду на це, проаналізуємо поточну ситуацію та оцінимо загальну динаміку видатків на соціальний захист і соціальне страхування в Україні в період з 2010 по 2020 роки.

За досліджуваний період (з 2010 по 2020 роки) видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення населення, які здійснюються зведеним бюджетом України, зросли з 104 534,9 млн. гривень у 2010 році до 346 720,5 млн. гривень у 2020 році або більш як у 3,3 рази. Водночас зазначені витрати в цілому щодо розміру валового внутрішнього продукту (ВВП) за цей же період залишалися відносно стабільними і становили в середньому близько 8,9%, досягнувши максимального рівня у 2016 році (10,8%). % до обсягу ВВП) після незначних періодичних коливань. При цьому слід звернути увагу на стійке зниження частки витрат на соціальний захист у загальних витратах зведеного бюджету з 30,9% до 21,7%, яке спостерігається з 2016 року, тобто. на 9,2 в.п. у 2020 році, і ця тенденція продовжується, що не може не турбувати. Однак цю тенденцію, на нашу думку, не можна трактувати однозначно. З одного боку, усупільнення видаткової частини бюджету є вкрай негативним і, більше того, дуже небезпечним явищем, оскільки внаслідок необґрунтованого скорочення різних видів соціальних виплат і

допомог держава може спричинити значне погіршення соціально-економічний стан значної частини населення, що в перспективі вкрай негативно позначиться на економічному розвитку країни в цілому. З іншого боку, відсутність системи та дублювання видів соціальної допомоги та пільг, як правило, є неефективними, що збільшує непродуктивне навантаження на державні фінанси та створює значні вади соціальної політики, коли певна частина фінансових ресурсів використовується без врахування основних цілей соціального захисту (боротьба з бідністю, зменшення нерівності доходів, підвищення добробуту населення тощо). Водночас тенденція до скорочення соціальних видатків в Україні в останні роки пояснюється переважно оптимізацією кількості та розміру соціальних послуг, які все більше набувають персоніфікованого характеру [19].

Зараз в Україні всі три форми соціального захисту - соціальне страхування, соціальна допомога та соціальне страхування - фінансуються за рахунок бюджетних коштів. Державне фінансування соціального захисту населення здійснюється як шляхом прямої виплати різних видів соціальних допомог (у грошовій і натуральній формі), так і шляхом фінансування різноманітних установ соціального захисту населення, які безкоштовно надають їм різноманітні послуги. Основними джерелами фінансових ресурсів є кошти державного та місцевих бюджетів, а також власні кошти закладів соціальної сфери, які вони можуть отримувати шляхом надання певних платних послуг або від різних меценатів [20, С. 19; 39, с. 16].

Слід зазначити, що визначальними принципами державного фінансування соціального захисту в Україні є принцип забезпеченості (основою якого є надання соціальної допомоги та послуг населенню без урахування рівня їх сукупного доходу) та принцип забезпечення. принцип соціальної підтримки (соціальні пільги та пільги надаються населенню в повному обсязі, що має місце лише у випадках, коли рівень доходів є нижчим від встановленого державою мінімального рівня) [46, с. 54].

Пряме державне фінансування соціального захисту та соціального страхування здійснюється виключно через бюджетну систему України. Відповідно до Бюджетного кодексу України витрати розподіляються за принципом субсидіарності з урахуванням критеріїв повноти надання послуги та надання її безпосередньому споживачу.

Як уже зазначалося вище, бюджетна система України складається з державного та місцевих бюджетів. Відповідно, частина соціальних видатків або окремих напрямків фінансується з державного бюджету, а частина – з місцевих бюджетів. Центральні органи виконавчої влади відповідають за фінансування соціальних програм загальнодержавного значення. На місцевому рівні фінансування здійснюється через місцеві органи влади, які мають можливість у рамках реалізації існуючих соціальних програм найбільш повно враховувати різноманітні соціально-економічні, культурно-історичні особливості та потреби свого регіону [46, с. 54].

Оскільки місцеві бюджети, за аналогією з державними, також є багаторівневими, то відповідно всі видатки по них можна поділити на три групи [46, с.55; 14]:

1) видатки, спрямовані на фінансування бюджетних установ та заходів, які спрямовані на забезпечення необхідного першочергового надання соціальних послуг, гарантованих державою. Фінансування цих витрат залежить від бюджетів сіл та міст;

2) фінансування бюджетних установ та заходів, що забезпечують надання основних соціальних послуг, гарантованих державою для всіх громадян України, здійснюються за рахунок коштів міських бюджетів, а також обласних бюджетів;

3) видатки на фінансування бюджетних установ та заходів, що забезпечують надання гарантованих державою соціальних послуг окремим категоріям громадян або фінансування програм, потреба в яких є в усіх регіонах України.

У сучасній світовій практиці, особливо в більшості європейських країн, роль і значення органів місцевого самоврядування в реалізації соціальних програм поступово набуває все більшого значення. Проте в Україні, на відміну від країн того ж Європейського Союзу, наявні широкі повноваження щодо соціального захисту населення дуже часто не забезпечуються необхідними обсягами коштів із відповідних джерел фінансування. Як наслідок, нинішня ситуація, враховуючи тенденцію до посилення централізації бюджетних коштів, негативно впливає як на рівень, так і на повноту фінансування соціальних витрат у населених пунктах. Слід зазначити, що місцева влада намагається забезпечити першочергове фінансування соціальних видатків, що відповідно негативно впливає на фінансування інших сфер. Як наслідок, питома вага витрат на соціальний захист у видатках окремих місцевих бюджетів на місцях вже є критичною [6, С. 118; 46, с. 55].

Однією з проблем фінансування видатків на соціальний захист і соціальне страхування є те, що міжбюджетні трансферти не завжди розподіляються в повному обсязі, що створює значні проблеми в регіонах у процесі фінансування різноманітних соціальних програм. Водночас, однією з головних проблем фінансового забезпечення соціального захисту на місцевому рівні є недосконалість міжбюджетних відносин щодо повноти фінансування покладених на місцеву владу повноважень щодо різних видів соціальної допомоги та програм. Сама система розподілу фінансових ресурсів між бюджетами різних рівнів побудована таким чином, що витрати на соціальний захист і соціальне страхування фактично плануються не органами місцевого самоврядування, яким фактично делегуються повноваження щодо фінансування переваги, а від центральних органів виконавчої влади. Це призводить до того, що сучасна практика планування фінансових ресурсів призводить до жорсткої централізації та неефективного функціонування системи соціального захисту на місцевому рівні, що погіршує якість та повноту надання соціальних послуг населенню. Тому в

Україні вже тривалий час існує проблема реформування міжбюджетних відносин, яка висуває на перший план низку теоретичних і практичних питань, вирішення яких потребує розробки нових концептуальних підходів до зміни принципів, методів та методи формування не лише видатків, а й доходів місцевих бюджетів [46, с. 56; 71, с. 52].

Слід зазначити, що вдосконалення діючої системи соціального захисту, створення необхідних умов для повноцінного функціонування механізму системи соціального захисту в Україні має здійснюватися за такими основними напрямками [71, с. 53]:

- широке впровадження в практику стратегічного планування та маркетингового управління попитом і пропозицією соціальних послуг;
- удосконалення міжбюджетних відносин, шляхом відповідного розширення повноважень територіальних громад при розрахунку потреби у фінансових коштах для соціального захисту населення;
- створення ефективної системи моніторингу витрачання коштів соціального захисту та визначення ефективності відповідного виду соціальної допомоги, послуг, пільг тощо;
- посилення персоналізації соціальної допомоги та підвищення ефективності її використання;
- забезпечення справедливого розподілу доходів, зниження ступеня їх диференціації за рахунок ефективної системи податків і трансфертів;
- удосконалення критеріїв оцінки майнового стану населення;
- формування баз даних одержувачів усіх видів соціальних виплат на місцевому рівні з подальшим перенесенням їх до Державного реєстру осіб, які користуються або мають право на певні соціальні виплати, пільги;
- забезпечення та організація постійного обміну фінансовими, кадровими та інформаційними ресурсами в рамках загальної системи соціально-економічних відносин;

- безоплатне надання всебічної допомоги (правової, фінансової, матеріальної тощо) найбільш незахищеним верствам населення та водночас створення соціальних гарантій для економічно активної частини населення;
- забезпечення постійної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації кадрів у сфері соціального забезпечення населення;
- більш активна участь громадських організацій, благодійних фондів тощо. у соціальному захисті окремих категорій населення;
- підвищення глобального рівня розвитку локальних соціальних інститутів.

Тому суттєве покращення фінансового забезпечення соціального захисту на місцевому рівні однозначно неможливе без зміцнення фінансової бази та підвищення фінансової самостійності місцевих бюджетів. При цьому розширення самостійності органів місцевого самоврядування повинно супроводжуватися побудовою адекватної системи контролю за їх діяльністю, яка включає здійснення фінансового моніторингу, що гарантує відповідність фінансової діяльності вимогам законодавства. норм і вимог чинного законодавства, а також належний рівень виконання органами місцевого самоврядування своїх функціональних обов'язків з точки зору ефективності використання коштів і ресурсів. Сьогодні державна система грошового забезпечення соціальної допомоги залишається однією з ключових складових загальної системи соціального захисту населення України. Проте, з огляду на кризу державних фінансів, негативну демографічну та економічну ситуацію як в Україні, так і в світі в цілому вимагають послідовної трансформації системи надання та фінансування державної соціальної допомоги. Водночас необхідно враховувати той факт, що збільшення кількості різноманітних соціальних виплат і пільг, на фоні появи нових форм соціальних ризиків і посилення маргіналізації, а також істотних відмінностей у інтереси платників податків та тих, хто має право на отримання соціальних виплат від держави – все це може стати каталізатором негативних явищ як в економічному, так і в соціальному житті суспільства, чого ні в якому разі не можна допускати.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ ЗАХИСТОМ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

3.1. Завдання реалізації публічного управління соціальним захистом в умовах війни

Як уже зазначалося вище, сьогодні проблема реалізації політики соціального захисту територій в сучасних військових умовах є досить актуальною.

Соціальний захист — це система соціально-економічних заходів, спрямованих на матеріальну підтримку населення від соціальних загроз (хвороба, інвалідність, старість, втрата годувальника, безробіття, нещасний випадок на виробництві тощо). З макроекономічної точки зору соціальне забезпечення — це система управління соціальними ризиками з метою відшкодування збитків, обмеження або запобігання їх впливу на процес розширеного відтворення населення. Як соціально-економічна категорія соціальна безпека – це співвідношення перерозподілу національного доходу з метою забезпечення встановлених соціальних стандартів життя кожної людини в умовах соціальних загроз [73, С. 7].

Аналізуючи літературні джерела, можна дійти висновку, що під терміном «соціальний захист» слід розуміти певний комплекс соціально-економічних заходів, спрямованих на забезпечення матеріального захисту суспільства від наслідків соціального ризику (хвороби, інвалідності, старості, втрата роботи та годувальника сім'ї, нещасний випадок). виробнича справа тощо). Більше того, у разі значного погіршення фінансово-економічної ситуації чи введення воєнного стану країна може певним чином перерозподілити власні витрати для збереження балансу особистих і суспільних інтересів. При цьому держава не повинна застосовувати будь-яких обмежень, які призводять до недотримання конституційних прав людини, безпосередньо пов'язаних із обов'язком держави забезпечувати достатній добробут населення в будь-яких ситуаціях.

Нинішнє становище закладів соціального захисту в районах України, де ведуться бойові дії, слід визнати відверто катастрофічним. Загалом, надання соціальних послуг, на нашу думку, слід розуміти як професійну діяльність, яка потребує виваженого підходу до прийняття рішень щодо надання таких послуг та детального вивчення ситуації кожної особи та передбачає дії лише в тісне спілкування з кожною людиною, в кращому випадку залучення до вирішення особистих проблем.

Надання соціальних послуг регулюється Законом України «Про соціальні послуги», яким визначено, що надання соціальних послуг здійснюється шляхом проведення справи, яка включає кілька етапів (розбір звернення, оцінка потреб, визначення середньомісячний сукупний дохід заявника, прийняття рішення, розробка індивідуального плану, укладення договору, виконання договору, перевірка) і триває до 10 робочих днів (у мирний час) [64].

Соціальні послуги надаються за рахунок коштів місцевих бюджетів. Це довгий алгоритм дій, на який немає часу на воєнний стан. Адже кожен день, кожна година можуть визначати життя і здоров'я людини.

Наприклад, громадяни похилого віку, чії близькі переїхали у відносно безпечні райони, залишаються одні вдома, тому цим громадянам потрібна допомога соціальних працівників [15].

Право на соціальний захист є одним із основних прав і свобод і гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел. Закріплюючи на конституційному рівні право на соціальний захист кожного без винятку громадянина, держава реалізує положення ст. 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і не можуть встановлюватись обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, національного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мови, або інші характеристики [32, С. 12].

На сьогодні в сучасних військових умовах Кабінетом Міністрів України прийнято значну кількість нормативно-правових актів у сфері соціального захисту населення, наприклад:

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про умови виплати і доставки пенсій, грошової допомоги під час дії воєнного стану» від 26 лютого 2022 р. № 162 [61] розкриває порядок виплати і доставки пенсій у разі труднощі з виплатою установами банків пенсій та іншої грошової допомоги їх одержувачам або у разі технічних обмежень у роботі АТ «Укрпошта» при виплаті та доставці пенсій.

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Питання індивідуальних пільг військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та членам їх сімей під час дії воєнного стану» від 28 лютого 2022 р. № 168 [50] розкриває механізм та обсяги отримання субсидій чи матеріальної допомоги окремим категоріям населення під час воєнного стану та інших ситуацій.

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання щодо виплати житлової допомоги внутрішньо переміщеним особам» від 20 березня 2022 року № 332, якою встановлюється механізм надання житлової допомоги внутрішньо переміщеним особам [22].

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку відшкодування витрат на тимчасове перебування (перебування) внутрішньо переміщених осіб» від 19 березня 2022 року № 333 встановлює механізм відшкодування витрат, пов'язаних з безоплатним тимчасовим перебуванням (перебування) внутрішньо переміщених осіб, які переселилися з територій, де ведуться бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, а також житла яких зруйновані або непридатні для проживання внаслідок руйнування [8].

5. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Деякі питання використання фінансових ресурсів на потреби евакуйованих та відселених населених пунктів» від 21 жовтня 2022 року № 1195, яким встановлюється

механізм використання фінансових ресурсів на потреби евакуйованих із населених пунктів, розташованих у районах воєнних (бойових) дій (можливих дій війни), у безпечних районах, та населення, яке проживає в покинутих населених пунктах, а також інші потреби щодо коштів, отриманих у національній та іноземній валюті від фізичних та юридичних осіб. юридичних осіб, резидентів і нерезидентів у вигляді благодійних пожертвувань, гуманітарної допомоги, грантів і пожертвувань на поточний рахунок Мінреінтеграції, відкритий у Національному банку [21].

Слід зазначити, що існує ще чимало нормативно-правових актів, які регулюють реалізацію політики соціального захисту територій в умовах сучасної війни. Крім того, відповідні міністерства відповідно до компетенції детально визначили особливості діяльності правоохоронних органів у сфері соціального захисту населення.

26 квітня 2022 року Президент України підписав прийнятий Верховною Радою України 14 квітня 2022 року Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі запровадження надзвичайного чи воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях» [52], яким вносяться зміни до законів України «Про соціальні послуги», «Про правовий режим воєнного стану», зокрема:

середньомісячний сукупний дохід громадян визначається з урахуванням попереднього кварталу, що передує місяцю подання заяви, а не, як передбачається, останніх шести місяців;

розширив повноваження Київської обласної та міської влади, виконавчих органів сільських, міських та міських рад, надавши їм можливість визначати деталі прийняття рішень щодо надання соціальних послуг у разі встановлення надзвичайного чи надзвичайного стану. На території України вводиться воєнний стан;

правом прийняття рішень щодо надання соціальних виплат у надзвичайних (кризових) ситуаціях мають безпосередньо суб'єкти соціального захисту населення, які надають невідкладну допомогу людям;

Встановлено, що соціальні послуги, які надаються під час воєнного стану в Україні або в окремих її населених пунктах суб'єктами соціальної допомоги державної/комунальної форми власності (надання притулку, догляду, проживання, матеріальної допомоги, транспортних послуг тощо) внутрішньо переміщеним особам у нове місце проживання/перебування, які опинилися в скрутному життєвому становищі внаслідок шкоди, заподіяної воєнними діями, терористичними актами, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією, фінансуються в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів Республіки Білорусь. Україна [15].

На нашу думку, прийняття цього закону є дуже важливим, оскільки він сприяє більш ефективному та швидшому наданню всіх соціальних послуг постраждалому населенню в нинішніх умовах війни в Україні. Зазначимо, що незважаючи на активні бойові дії в Україні, всі види соціальної допомоги виплачуються безперервно, оскільки законодавством передбачено їх виплату в період дії воєнного стану в країні та через 1 місяць після оголошення закінчення війни. . В першу чергу це такі види соціальної допомоги:

- допомога малозабезпеченим сім'ям;
- допомога на дітей одиноким матерям;
- допомоги на дітей, над якими встановлено піклування чи піклування;
- допомога важкохворим дітям, яким не встановлено інвалідність;
- щомісячна грошова допомога особі, яка проживає разом з інвалідом I або II групи внаслідок психічного розладу;
- тимчасова державна допомога дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання невідоме;
- щомісячна пряма допомога внутрішньо переміщеним особам на покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг;

—тимчасова державна соціальна допомога безробітному, який досяг загальноновстановленого пенсійного віку, але не набув права на пенсію [44].

Крім того, соціальний захист також відіграє важливу роль не лише для військових та функціонування критичної інфраструктури, а й для забезпечення соціального життя загалом. Тому в умовах війни соціальна політика держави спрямована на отримання міжнародної допомоги та сприяння розселенню переселенців суб'єктів господарювання, що є основним джерелом додаткових надходжень до бюджету.

Слід зазначити, що соціальне забезпечення військовослужбовців та працівників правоохоронних органів, а також членів їх сімей у зв'язку зі специфікою їх професійних обов'язків не залежить від доходів цих осіб чи наявності бюджетних коштів, але є безумовним. Ці гарантії не можуть бути скасовані або обмежені без компенсації. Громадяни України, захищаючи Батьківщину, незалежність і територіальну цілісність України, виконують важливі конституційні функції, тому держава повинна надавати їм та членам їх сімей особливий статус і додаткові гарантії соціального захисту відповідно до ч. 5 ст. 17 Конституції України як під час служби, так і після неї.

Закріплення в Конституції України обов'язку держави забезпечувати соціальний захист громадян України, які захищають Батьківщину, суверенітет і територіальну цілісність України, є гарантією його виконання державою та недопущення зниження рівня соціального захисту цих громадян. окремі люди та члени їх сімей [32, с.13].

Враховуючи все це, можна зробити висновок про необхідність побудови сучасної моделі соціального захисту в Україні, заснованої на основних принципах Європейського Союзу. Тому, на нашу думку, Україні варто зосередитися на: збільшенні розміру пенсійного забезпечення, покращенні соціальної сфери на основі цифровізації, соціальній допомозі для найбільш вразливих верств населення та безперервній участі всіх членів суспільства в суспільному житті.

Така модель соціальної політики з урахуванням як європейських, так і національних принципів і стандартів дасть змогу підвищити рівень соціального захисту та якість життя суспільства, протистояти демографічним змінам, знизити рівень бідності в країні, зміцнити соціальну згуртованість, подолання всіх форм дискримінації та зміцнення соціальної довіри до влади

Тому найважливішою функцією держави поки що є забезпечення ефективної реалізації політики соціального захисту територій в умовах сучасної війни та підтримка постраждалих від неї людей. При цьому найважливішим завданням цієї політики має стати надання загальнодоступної та якісної допомоги суспільству та визначення механізму надання соціальних послуг і проведення роботи у цій сфері відповідно до досвіду Європи. в післявоєнний період.

Таким чином, збройний напад росії спричинив масове руйнування промислових об'єктів та великомасштабну шкоду національній економіці, що в свою чергу призвело до падіння ВВП. Тому все це потребує внесення змін до бюджету та збільшення видатків для забезпечення здійснення господарської діяльності [17].

Слід зазначити, що природним було б скорочення видатків на соціальний захист населення. Проте в сучасних військових умовах виникає необхідність використання інших підходів до вивчення цього питання. На сьогодні значно зросли обсяги видатків на соціальний захист населення. Очікується, що їх зростання продовжуватиметься й надалі, оскільки сучасна українсько-російська війна призвела до значного збільшення кількості людей, які потребують державного захисту. У зв'язку з цим найважливішим завданням сучасної держави є за будь-яких умов сприяти забезпеченню соціального захисту населення під час воєнного стану, незважаючи на значне скорочення бюджетного фінансування цієї статті видатків.

3.2. Перспективи впровадження зарубіжного досвіду публічного управління соціальним захистом населення

Захист найбільш незахищених категорій населення є надзвичайно важливим завданням уряду кожної цивілізованої країни. Вона спрямована на забезпечення рівноваги в суспільстві та досягнення добробуту населення. Адже кожна держава, яка називає себе соціальною, повинна спрямовувати свою діяльність на реалізацію цілого комплексу різноманітних заходів, які гарантують усунення соціальних загроз і вирішення існуючих соціальних проблем. Кожна країна забезпечує реалізацію її населенням соціальних та економічних гарантій, передбачених законами, міжнародними актами та договорами.

За весь час існування людства люди дбали насамперед про тих, хто не може подбати про себе або потрапив у складну життєву ситуацію. Це сталося тому, що такі люди завжди найбільше страждали від будь-яких змін у суспільстві чи державі і були найбільш беззахисними. Тому з давніх часів держава дбала про добробут і захист таких громадян. Таким чином, через соціальний захист уряд будь-якої країни може впливати на різні процеси, що відбуваються в суспільстві. Це може запобігти виникненню деяких соціальних ризиків і вирішити проблему на початку її виникнення.

Звичайно, неможливо вирішити всі соціальні проблеми одночасно, але можна спробувати полегшити ситуацію, щоб дати собі час правильно визначити підходи та методи застосування соціального захисту найбільш незахищених верств населення. Протягом останніх років світове співтовариство активно реалізує різні соціальні програми, реалізація яких може змінити світ. Адже з кожним роком людей, які потребують соціального захисту, стає все більше. Такі події в першу чергу пов'язані зі збільшенням населення планети, раптовим напливом іммігрантів і падінням рівня духовності населення. Завдяки комплексу різноманітних програм окремі країни та міжнародні організації мають можливість змінити стан соціальної невизначеності, що склався в останні роки.

За останні десятиліття в Україні також зросла потреба людей у соціальній допомозі та захисті. Проте через недосконалість системи соціального захисту найбільш незахищених верств населення досить велика кількість громадян опинилася за межею бідності. Тому використання зарубіжних моделей, підходів і принципів системи соціального захисту в нашій державі є як ніколи актуальним.

При розгляді різних систем соціального захисту найбільш вразливих верств населення звертається увага на досвід розвинутих європейських країн. Уряд Великобританії приділяє особливу увагу пенсійній системі. Чимало коштів витрачається і на соціальний захист малозабезпечених сімей. Таку сім'ю ретельно перевіряють соціальні служби, оцінюють потреби кожної сім'ї щодо матеріальної допомоги чи підтримки. Тільки після таких процедур можна отримати допомогу [13, С. 45]. Робота державних служб соціального захисту найбільш незахищених верств населення є прозорою та дуже ефективною.

Зазначені країни також досягли успіхів у соціальному захисті дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Органи державної влади активно забезпечують соціальний захист таких дітей та впроваджують останні інновації. Наприклад, у Великій Британії для прискорення соціалізації дітей існують «Національні стандарти патронатного виховання для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування». Суть цих стандартів полягає в тому, що діти, які залишилися без піклування батьків, виховуються переважно в прийомних сім'ях або сімейних дитячих будинках. Органи державної влади навчають батьків і вихователів, які мають намір виховувати таку дитину [10, С. 61]. Використання моделі усиновлення не викликає відчуття самотності та дозволяє показати дітям-сиротам справжню модель сім'ї. У Великій Британії така модель виховання дітей, які залишилися без батьків, дуже популярна, тому там майже немає дитячих будинків та інтернатів. Держава всіляко підтримує та сприяє батькам, які

усиновлюють таких дітей, надаючи їм матеріальну допомогу, пільги та соціальну підтримку.

Зі свого боку, Україна також оголосила про процес деінституалізації. Це започаткувало реформування системи дитячих будинків та інтернатів і заміну їх більш орієнтованою на сім'ю освітою. Нині наша держава займається дослідженнями та державним регулюванням цього питання. Адже в кожній країні різні умови для прийняття цієї реформи і все має бути ретельно опрацьовано, щоб створити активну, працездатну систему сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Про успішність цієї моделі свідчить той факт, що багато розвинутих країн запозичили досвід Великої Британії та застосували його у своїх країнах. Це Угорщина, наприклад. Місцева влада активно переходить від дитячих будинків та інтернатів до сімейного виховання дітей-сиріт. Мережа державних органів соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, також вживає всіх можливих заходів для збереження повноцінної сім'ї.

Найкраще було б, якби Україна взяла приклад з Республіки Польща. Там створено різноманітні центри для найбільш соціально незахищених громадян. У країні активно реалізується політика деінституалізації дитячих будинків та інтернатів, що позитивно впливає на загальну оцінку стану соціального забезпечення. Уряд запровадив нову систему пільг для громадян, які опинилися у складній життєвій ситуації [34, С. 183]. Держава піклується і про багатодітні родини, надаючи їм особливу допомогу. Ви можете отримати цю допомогу, якщо ваш дохід на кожного члена сім'ї не перевищує 125 доларів. на місяць, а за наявності в сім'ї дитини-інваліда ці виплати збільшуються вдвічі [25, С. 33]. Це допомагає таким родинам забезпечити все необхідне для нормального життя та розвитку. Польський уряд провів корисні соціальні реформи, які допомагають забезпечити рівність і соціальну рівновагу в суспільстві.

Уряд нашої країни повинен спиратися на досвід найближчої до нас країни. Сучасний рівень життя в Польщі дуже відрізняється від того, що є у нас. Тому, за прикладом нашого сусіда, слід поступово реформувати всю систему соціального захисту найслабших верств населення. Наслідуючи приклад Польщі в соціальній сфері, ми зможемо наблизитися до вступу в ЄС, якого прагне Україна.

Особливої уваги заслуговує система соціального захисту найбільш вразливих верств населення США. Він досить великий і розвинений. Існують різні програми соціального забезпечення, спрямовані на допомогу кожній окремій категорії населення. Така допомога фінансується з різних джерел, наприклад, федерального бюджету, державного бюджету або місцевого бюджету. Великим досягненням системи соціального захисту найслабших верств населення є розвинутий недержавний соціальний захист. У США дуже популярна допомога нужденним. Такі організації існують виключно за рахунок благодійних пожертв та приватних коштів. Доходи таких організацій не оподатковуються, тому вони інвестують їх у розширення сфери своєї діяльності та розширення мережі таких установ [40, С. 114]. Такі заклади можуть діяти як в одному регіоні, так і по всій країні. Напрямок їх дії так само різний. Вони допомагають: людям похилого віку, сім'ям з дітьми, інвалідам, багатодітним сім'ям, а також бездомним та багатьом іншим людям, які потребують допомоги. Для кожної категорії допомога різна: для одних – матеріальна, для інших – у працевлаштуванні, для третіх – психологічна підтримка. Звичайно, така активна благодійна діяльність можлива лише у співпраці з державою. Адже вона законно підтримує таку діяльність і закликає своїх громадян допомагати нужденним.

Широкого розголосу набула також система соціального захисту найслабших верств населення Швеції. Вона дещо відрізняється від інших і є найбільш розвиненою, про що свідчить високий рівень добробуту її населення. Їхня модель соціального забезпечення є комплексною та надзвичайно доступною. У Швеції, як і в США, існує широка мережа

недержавних соціальних служб. Держава активно підтримує такі організації та надає їм фінансову допомогу. Соцслужби також дуже турбуються про здоровий клімат у родинях з дітьми. Організуються різноманітні заняття та зустрічі спеціалістів, які допомагають батькам зрозуміти, як правильно виховувати дітей, піклуватися про їхній емоційний стан та підтримувати правильну модель сім'ї. Ці зустрічі приносять хороші результати. Крім того, якщо родина має низькі доходи, держава покриває частину витрат на оренду квартири та комунальні послуги, що також допомагає уникнути бідності. Значна частина шведської системи соціального забезпечення присвячена догляду за людьми з обмеженими можливостями. Там було прийнято низку програм допомоги та підтримки, спрямованих на досягнення повної соціальної рівності та забезпечення їм задоволеного життя [43, С. 118].

Як свідчить досвід розвинених країн, таких як США та Швеція, питання недержавного соціального захисту користується активною державною підтримкою. Нашій країні ще необхідно законодавчо врегулювати питання недержавної сфери соціального захисту. Бо це питання залишається відкритим. Такі громадські інституції в Україні є, але їх дуже мало і вони не мають тієї підтримки з боку влади, яку мали б мати. Співпраця з такими установами є необхідною, оскільки це позитивно вплине на загальний стан усієї системи соціального захисту найслабших соціальних груп.

Цікаво, що в Японії людям з обмеженими можливостями також приділяють особливу увагу. Там дотримуються всіх їхніх прав і свобод. Держава підтримує та надає належну допомогу роботодавцям, які працевлаштовують таких людей. Проте найбільшу частину видатків держбюджету складають допомоги людям похилого віку. Це пояснюється тим, що в останні роки в Японії спостерігається феномен старіння нації, тобто частка пенсіонерів перевищує частку працюючих. Подібне явище, як правило, негативне, але навіть за таких обставин японському уряду вдалося забезпечити своїм пенсіонерам високий рівень життя. Наступне місце в

ієрархії бюджетних видатків займає підтримка сімей з дітьми [24, с 59]. Також держава проводить активну демографічну політику, спрямовану на підвищення народжуваності, адже Японія по-особливому ставиться до дітонародження і материнства, намагається захистити новостворену сім'ю і дати їй можливість гідно рости і розвиватися.

Бельгію також можна назвати справжньою соціальною державою. Бо, як показують останні дослідження, рівень добробуту суспільства досить високий, а різні державні виплати чи не найвищі в Європі. Велику увагу там приділяють питанню працевлаштування людей. Там, порівняно з Європою, низьке безробіття. Держава забезпечує студентів високооплачуваною роботою після закінчення навчання, а органи влади, які займаються проблемами безробітних, вживають заходів щодо працевлаштування тимчасово непрацюючих громадян. Тому що бельгійський уряд розуміє, що все соціальне забезпечення залежить від працездатного населення. Тривалість життя продовжує зростати, оскільки діє злагоджена та ефективна система соціального захисту, яка гарантує, що громадяни почуватимуться в повній безпеці. У Бельгії активно підтримують материнство та сім'ї з дітьми, така політика сприяє позитивній народжуваності. Держава надає сім'ям справедливі соціальні виплати до досягнення дитиною певного віку. У Бельгії створена єдина систематизована база даних, яка містить інформацію про всі соціальні виплати для найбільш незахищених верств населення [74, С. 124]. Це означає, що пільги та інші види допомоги призначаються автоматично, не потрібно постійно ходити в ZUS і стояти в чергах. Створення такої бази – дуже позитивний момент для людей, і вони вміло цим користуються вже багато років. Таким чином, ми можемо сказати, що соціальний добробут є дуже важливим для бельгійського уряду, тому що для громадян створені чудові умови для життя та розвитку.

Нашій країні слід ретельно вивчити соціальний захист громадян Бельгії та Японії, щоб створити власний, заснований на цих різних моделях. Варто стежити за позитивними соціальними реформами, які відбуваються в цих

країнах. Звісно, в Україні вже почало з'являтися щось нове, наприклад, єдина база отримувачів соціальних виплат та послуг. Звичайно, він ще потребує доопрацювання, але в Україні вже діє, що, безумовно, позитивно впливає на систему соціального захисту. Треба й надалі використовувати іноземний досвід, щоб громадяни нашої країни були в повній безпеці і знали, що держава про них піклується.

На жаль, нинішня система соціального захисту найслабших верств населення України є неефективною. У зв'язку з активними інтеграційними процесами, які відбуваються в українському суспільстві, виникла необхідність зміни існуючої системи соціального забезпечення в нашій країні. Адже соціальна стабільність є невід'ємною рисою будь-якої розвиненої країни. У таких складних для України умовах настає час змін і реформ. Перед нашою країною стоїть складне завдання – відновити існуючу систему та змінити її на краще. Перш за все, необхідно розробити чіткий план дій щодо реформування системи соціального захисту найбільш незахищених верств населення та здійснювати лише виважені кроки для вирішення цієї проблеми. Перш за все, також необхідно відновити довіру українського суспільства до влади, враховуючи досвід попередніх років, щоб зрозуміти, що насправді потрібно суспільству.

Останніми роками питання зайнятості в Україні стоїть дуже гостро. Люди постійно виїжджають за кордон у пошуках вищої зарплати, залишаючи країну без кадрів. Ця тенденція сильно впливає не тільки на економіку нашої країни, а й на соціальну сферу. Якщо ми не вирішимо цю проблему зараз, це призведе до багатьох інших. Тому держава має розробити ряд заходів, які сприятимуть працевлаштуванню людей. Необхідно створювати велику кількість робочих місць, стимулювати роботодавців працевлаштовувати молодих спеціалістів та активно підтримувати підприємців-початківців. Необхідно співпрацювати з навчальними закладами, які готують молодих спеціалістів, проводити з ними різноманітні стипендії та надавати випускникам роботу за фахом. Також необхідно переглянути діяльність

служб зайнятості. Варто покращити їхню роботу та забезпечити їх тим ресурсом, який потрібен їхній установі, тобто робочими місцями для безробітних. Якщо держава почне підтримувати малих підприємців, то молодих підприємців стане більше, а отже, буде багато роботи для безробітних. Але окрім роботодавців, потрібно заохочувати до праці майбутніх працівників. Держава має підтримувати їх, забезпечуючи їм справедливую оплату праці, компенсацію за нещасні випадки на виробництві та захист їхніх прав. Тому держава повинна комплексно підходити до вирішення цієї проблеми.

В Україні досить розгалужена система соціальної допомоги. Проте з кожним роком стає все очевидніше, що він уже неефективний і потребує нових рішень та ідей. Необхідно повністю змінити підхід держави до системи надання пільг. Таких пільг, які є невиправданими та непотрібними, дуже багато, тому виникає необхідність обмеження соціальних виплат. Цільові пільги лише для осіб, які опинилися у складній життєвій ситуації, ветеранів війни та ліквідаторів аварії на АЕС. Такі дії дозволять спрямувати ці кошти на щось набагато більш потрібне та важливе. Крім того, держава фінансує систему соціальної допомоги і не завжди може покрити її в повному обсязі. Слід залишити лише ті види благ, які дійсно корисні і отримуються лише тоді, коли є реальна потреба. Адже в нашій державі є багато громадян, які несумлінно діють і надають такий вид допомоги незаконно і не потребують її. У кожному окремому випадку необхідно переоцінювати індивідуальні потреби кожного виду послуг. Тому держава повинна почати поступово змінювати систему державної допомоги. Це дозволить зменшити відносно велику кількість пільговиків та заощадити бюджетні кошти.

Проблема пенсійного страхування виникла в нашій країні давно. Про необхідність її реформування свідчить той факт, що наші пенсіонери живуть за межею бідності і не завжди можуть дозволити собі елементарне. Хоча були позитивні моменти, такі як індексація та підвищення розміру пенсії. Але для завершення пенсійної реформи необхідно запровадити нинішню

трирівневу систему. Наша країна має залучити досвід європейських країн і сприяти розширенню третього рівня пенсійної системи – це недержавні пенсійні фонди. Такий крок дозволить людям скоригувати розмір майбутньої пенсії та допоможе державі зменшити навантаження на державний бюджет. Такі фонди є незалежними від держави і абсолютно добровільними, ви можете самостійно регулювати розмір відрахувань із заробітної плати. Це дуже позитивно позначиться як на пенсійній системі в цілому, так і в кожному окремому випадку, оскільки ви зможете вийти на пенсію та отримати кошти в будь-якому віці. Проте держава має забезпечити безпеку своїх громадян, щоб вони не втратили кошти. Потім ці кошти мають бути ретельно перевірені, щоб кошти вкладників не зникли, а виплачувалися відповідно до попередніх домовленостей. Крім того, існує нагальна потреба підвищити пенсії до такого рівня, щоб пенсіонери не були найбільш бідною частиною суспільства. Підвищення пенсій також стимулюватиме сьогоdnішніх працівників працювати офіційно, щоб у старості отримувати гідну винагороду за свою працю.

Також, на мій погляд, має бути покращена адресність різних форм допомоги та пільг. Тому що в нашій країні є багато видів пільг і допомоги, на які мають право люди, незалежно від їх матеріального становища. Зміни до соціальних програм необхідні для покращення адресності соціальної допомоги. Органи державної влади повинні контролювати та постійно оцінювати потреби кожної окремої людини. Така допомога та пільги повинні надаватися лише тим, хто їх справді потребує.

Оскільки наша держава соціальна, вона зобов'язана піклуватися про сім'ї з дітьми. Тому що вони потребують особливої підтримки. Державна соціальна допомога сім'ям з дітьми виражається переважно в соціальних виплатах. Такі субсидії отримують: сім'ї з дітьми, в тому числі з дитиною-інвалідом, багатодітні та малозабезпечені [37, с.136]. Перша проблема – малий розмір таких виплат. Цієї допомоги недостатньо для задоволення потреб дітей, і батьки змушені шукати інші способи забезпечити своїх дітей

усім необхідним. Державна допомога сім'ям з дітьми повинна мати такий характер, щоб забезпечити гідні умови життя дитини та розвиток її особистості. Оскільки багато сімей можуть відчувати певні труднощі після народження дитини, держава повинна забезпечити їм статус захисту.

Особливу увагу слід звернути на багатодітні та малозабезпечені сім'ї. Тепер вони повинні отримувати більше допомоги чи підтримки та пільг, наданих для них. Тому влада повинна вживати заходів, щоб такі сім'ї мали все необхідне, щоб діти могли гідно рости та розвиватися. Держава має допомогти таким сім'ям подолати кризу та змінити їхнє становище.

Загалом, дуже важливо забезпечити соціальну стабільність у країні. Бо від цього залежить економічний стан нашої країни. Згідно з останніми дослідженнями, середнього класу в Україні практично немає, що вражає і викликає роздуми. Ця нерівність доходів зумовлена рядом факторів, які впливають на наш соціальний статус і дохід. Такими факторами є: неефективність державної системи соціальної допомоги, високий рівень безробіття, економічна та політична ситуація в країні, особистий статус тощо [9, С. 76]. Ці причини ще більше розшарують наше суспільство та збільшують бідність. І в останні роки ситуація погіршується. Є в Україні і неформальний сектор. Тому держава повинна взяти все в свої руки і допомогти досягти соціальної рівності, тому що все це шкодить нашій економіці. Для вирішення цієї проблеми необхідно:

- підвищення рівня зайнятості населення шляхом створення великої кількості робочих місць, це також дозволить вирішити проблему безробіття;
- реформування державної системи допомоги та соціальних виплат найслабшим верствам населення, щоб рівень їх життя не був таким низьким;
- підтримка малого та середнього підприємництва, сприяння його розвитку;
- проводити перевірки офіційного працевлаштування громадян, карати роботодавців, які не легально працевлаштовують своїх працівників.

Ще однією проблемою системи соціального захисту найслабших верств населення на макрорівні є її фінансування. З початком децентралізації держава почала делегувати свої фінансові обов'язки місцевому бюджету. Безумовно, такі зміни є позитивними, але негативним є те, що місцеві громади ще не мають достатнього досвіду в таких питаннях. Вони мають отримати чіткі інструкції та роз'яснення щодо фінансування різних соціальних заходів. На місцеві бюджети мають покладатися лише ті обов'язки щодо соціального захисту, які може покрити чи надати громадам більше державне фінансування. Завдяки тому, що громади працюють на місцях, є краща видимість загального стану соціального захисту найбільш незахищених верств населення в кожному регіоні. За останніми показниками державні соціальні трансферти реалізуються не в повному обсязі [79, С. 1280]. Це, звісно, не дозволяє територіальним громадам у повному обсязі виконувати свої зобов'язання щодо соціального захисту людей, які опинилися у складній життєвій ситуації. Держава має сприяти територіальним громадам у забезпеченні місцевого соціального захисту громадян шляхом надання їм повних бюджетних трансфертів [33, С. 177]. Завдяки цьому вони зможуть надавати кращу підтримку та соціальну допомогу. Після реформи децентралізації в місцевих територіальних громадах з'явилися нові установи для забезпечення соціального захисту потребуючих громадян. Проте їхньою проблемою є недостатня кваліфікація працівників. У деяких місцях працюють люди без відповідної освіти. Мова йде про непрофесійну підготовку соціальних працівників. Зрозуміло, що ці чиновники мають бути багатофункціональними та розуміти поточний стан соціального захисту найбільш незахищених верств населення. Адже через них реалізується право людини на соціальний захист [16, С. 21]. Тому необхідно підвищити вимоги до якості освіти спеціалістів соціального захисту. Також можлива перепідготовка працівників на ці посади. Такі дії держави також дозволять змінити ставлення людей до державних інституцій,

що саме по собі створить прозорий механізм взаємодії держави з суспільством.

Також існують прогалини в організаційно-правовій базі системи забезпечення соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Основним видом допомоги таким дітям є передача їх із сімей до дитячих будинків та шкіл-інтернатів. Але це шкодить і дітям, бо вони почуваються там самотніми та покинутими. Проблема також у суперечності нормам правових актів. Це не дозволяє легко розмежувати компетенції служб у справах дітей [45, с.77]. Тому держава має врегулювати всі нормативно-правові акти, що регулюють питання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, збільшити кількість заходів, які сприятимуть підтримці сімей з дітьми. Також настав час реформувати деінституціоналізацію догляду за дітьми, які залишилися під опікою батьків. Форми сімейного виховання створять для цих дітей взірці правильної сім'ї, сприятимуть кращому їхньому життю та розвитку.

Зі сказаного вище можна зробити висновок, що для розвинутих країн рівень соціального захисту населення є мірилом стану всієї країни в цілому. Тому що їхні уряди надають громадянам гідні пільги, широкий спектр соціальних послуг і відчуття справжньої безпеки. Моделі соціального захисту найуразливіших верств населення в усіх країнах різні, але найголовніше, що всі вони ефективні, про що свідчить високий рівень якості життя в цих країнах. Тому Україна має наслідувати ці приклади та докласти максимум зусиль, щоб спробувати змінити нашу систему соціального захисту найбільш вразливих верств населення на краще.

Існуюча система соціального захисту найбільш вразливих верств населення потребує негайних змін. Необхідно провести пенсійну реформу та реформу деінституціалізації. Також переглянути фінансові видатки держави на соціальний захист. Необхідно робити впевнені та рішучі кроки для реформування всієї системи, щоб соціальний добробут нашого суспільства зростав і зрівнявся з європейським.

ВИСНОВКИ

Магістерська робота присвячена актуальній науковій проблемі, пов'язаній з публічним управлінням соціальним захистом населення в умовах війни. Основні результати дослідження полягають у такому.

Соціальний захист – система суспільно-економічних заходів, спрямованих на матеріальне забезпечення населення від соціальних ризиків (хвороба, інвалідність, старість, втрата годувальника, безробіття, нещасний випадок на виробництві тощо). Основними принципами соціального захисту виступають: 1) принцип гуманістичної соціальної справедливості соціального захисту; 2) принцип загальності та доступності соціального захисту; 3) принцип системності та комплексності соціального захисту; 4) принцип ресоціалізації як принцип соціального захисту; 5) принцип адаптивності соціального захисту; 6) принцип адресності соціального захисту; 7) принцип надійності соціального захисту.

Соціальний захист спрямований на те, щоб кожен громадянин групи мав можливість реалізувати свої суб'єктивні права в соціальній сфері (і в суміжних сферах), а відтак - забезпечити гідний рівень життя, необхідний для повноцінної життєдіяльності. соціального життя, розвитку особистості та соціального капіталу та потенціалу людей. Водночас у сучасних умовах феноменологічна сутність соціального захисту безпосередньо пов'язана із соціально-правовим феноменом соціального ризику. Цей взаємозв'язок є закономірним хоча б у зв'язку з тим, що: 1) соціальний захист у кінцевому підсумку включає створення умов соціальної безпеки, що досягається шляхом попередження соціальних загроз і викликів, обмеження негативних наслідків цих загроз, а також, за можливості, усунення відповідних ризиків; 2) держава (органи місцевого самоврядування, а також суб'єкти громадянського суспільства) виконують соціальну функцію на основі вимог принципу соціальної солідарності, вимоги якого не дозволяють ігнорувати той факт, що в рамках реалізації соціальної функції, спрямована на забезпечення належного рівня соціальної безпеки на відповідному рівні

(національному, місцевому, організаційному), конкретні люди чи групи людей залишаться у складній життєвій ситуації або ризикуватимуть потрапити в такі життєві обставини.

Суттєве покращення фінансового забезпечення соціального захисту на місцевому рівні однозначно неможливе без зміцнення фінансової бази та підвищення фінансової самостійності місцевих бюджетів. При цьому розширення самостійності органів місцевого самоврядування повинно супроводжуватися побудовою адекватної системи контролю за їх діяльністю, яка включає здійснення фінансового моніторингу, що гарантує відповідність фінансової діяльності вимогам законодавства, норм і вимог чинного законодавства, а також належний рівень виконання органами місцевого самоврядування своїх функціональних обов'язків з точки зору ефективності використання коштів і ресурсів. Сьогодні державна система грошового забезпечення соціальної допомоги залишається однією з ключових складових загальної системи соціального захисту населення України. Проте, з огляду на кризу державних фінансів, негативну демографічну та економічну ситуацію як в Україні, так і в світі в цілому вимагають послідовної трансформації системи надання та фінансування державної соціальної допомоги. Водночас необхідно враховувати той факт, що збільшення кількості різноманітних соціальних виплат і пільг, на фоні появи нових форм соціальних ризиків і посилення маргіналізації, а також істотних відмінностей у інтереси платників податків та тих, хто має право на отримання соціальних виплат від держави – все це може стати каталізатором негативних явищ як в економічному, так і в соціальному житті суспільства, чого ні в якому разі не можна допускати.

Збройний напад росії спричинив масове руйнування промислових об'єктів та великомасштабну шкоду національній економіці, що в свою чергу призвело до падіння ВВП. Тому все це потребує внесення змін до бюджету та збільшення видатків для забезпечення здійснення господарської діяльності. Слід зазначити, що природним було б скорочення видатків на соціальний захист населення. Проте в сучасних військових умовах виникає необхідність

використання інших підходів до вивчення цього питання. На сьогодні значно зросли обсяги видатків на соціальний захист населення. Очікується, що їх зростання продовжуватиметься й надалі, оскільки сучасна українсько-російська війна призвела до значного збільшення кількості людей, які потребують державного захисту. У зв'язку з цим найважливішим завданням сучасної держави є за будь-яких умов сприяти забезпеченню соціального захисту населення під час воєнного стану, незважаючи на значне скорочення бюджетного фінансування цієї статті видатків.

Для розвинутих країн рівень соціального захисту населення є мірилом стану всієї країни в цілому. Тому що їхні уряди надають громадянам гідні пільги, широкий спектр соціальних послуг і відчуття справжньої безпеки. Моделі соціального захисту найуразливіших верств населення в усіх країнах різні, але найголовніше, що всі вони ефективні, про що свідчить високий рівень якості життя в цих країнах. Тому Україна має наслідувати ці приклади та докласти максимум зусиль, щоб спробувати змінити нашу систему соціального захисту найбільш вразливих верств населення на краще. Існуюча система соціального захисту найбільш вразливих верств населення потребує негайних змін. Необхідно провести пенсійну реформу та реформу деінституціалізації. Також переглянути фінансові видатки держави на соціальний захист. Необхідно робити впевнені та рішучі кроки для реформування всієї системи, щоб соціальний добробут нашого суспільства зростав і зрівнявся з європейським.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анпілогова Б.Ю. Основні принципи соціального захисту в контексті соціального ризику. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. С.271-275.
2. Антілогова Б.Ю. Соціальний захист як особливий соціально-правовий феномен. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. Випуск 79: частина*. 2023. С.291-297.
3. Барсук М.А. Загальні та спеціальні завдання соціального захисту суддів в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 3. С. 462-466. doi:10.24144/2788-6018.2023.03.84.
4. Безусий В.В. Завдання соціального захисту державних службовців. *Соціальне право*. 2019.№ 2. С. 21–27.
5. Безусий В.В. Рівні (види) соціального захисту державних службовців в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2019. Вип. 57, Т. 1.С. 124–128.
6. Бившев Р. О., Черненко Л. С., Петросян Г. А., Грибоедова І. В. Проблеми фінансування сфери соціального захисту населення в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. №2. С. 115–122.
7. Борецька Н.П. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми: монографія. Донецьк: Янпрі, 2001. 209 с.
8. Будеянський Б.С. Нормативно-правові засади публічного управління соціальним захистом населення в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2023. № 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2023_9_28
9. Булавинець В. М., Юрія С. І., Заклекта О. І. Нерівність доходів населення в Україні: чинники та сучасний стан. *Ефективна економіка*. 2017. № 11. С. 75–80.
10. Бурлака О. С. Зарубіжний досвід соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і можливості його використання в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. Київ. 2020. № 1. С. 59–64
11. Всесвітня декларація ООН «Про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей» від 30.09.1990 р. URL:

<https://vvprr.pnu.edu.ua/wpcontent/uploads/sites/129/2018/06/Конвенція-про-права-дитини-1.pdf>

12. Гладкий В.В. Щодо гідної праці суддів в Україні. *Проблеми розвитку соціально-трудових прав та профспілкового руху в Україні*: матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 28 травня 2020 р.). Харків: ХНУВС, 2020. С. 280–284. doi:10.5281/zenodo.3816602.
13. Глазко Н. Д. Зарубіжний досвід забезпечення соціальної сфери. *Ефективна економіка*. Київ, 2014. № 5. С. 43–47
14. Гнатенко К.В. принципи соціального забезпечення – основа галузі права соціального забезпечення. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Випуск 2(31). С. 52-55. URL: <http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/article/view/564/777>
15. Головка В.В. Особливості державної політики соціального захисту населення в умовах воєнного стану в Україні. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/16874/1/Golovko.pdf>
16. Гордєєва Т. Є. Сучасний стан і тенденції професійної підготовки майбутніх фахівців у сфері соціального забезпечення в Україні. *Вісник Черкаського університету*. 2017. № 8. С. 19–25.
17. Грень Т.Я. Особливості реалізації політики соціального захисту територій в умовах війни. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. Том 33 (72) № 6 2022. С.80-84.
18. Гриненко А.М. Соціальна політика: сутнісно-концептуальний аспект. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2008. № 32. С. 78–81
19. Грідін О.В. Сучасний стан та основні проблеми фінансового забезпечення соціального захисту населення в Україні. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова*. 2022. Т.27. Вип. 2(92). С.61-66.
20. Дахнова О. Є., Мухіна О. Л. Аналіз стану бюджетного фінансування соціального захисту населення в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*. 2018. №6(4). С. 18–21.
21. Деякі питання використання коштів для задоволення потреб евакуйованих осіб та осіб, які проживають в деокупованих населених пунктах: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2022 р. № 1195. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1195-2022-%D0%BF#Text>
22. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 бер.

- 2022 р. № 332. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text>
23. Директива Ради ЄС від 19.12.1978 р. № 79/7/ЄЕС «Про поступову імплементацію принципу рівності чоловіків і жінок у сфері соціального забезпечення». URL: <https://www.rac.org.ua/uploads/content/334/files/directive79-7.pdf>
24. Длугопольський А. В. Соціальна політика Японії в контексті забезпечення загального добробуту. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. № 25 (1). С. 58–61.
25. Довбиш М. О. Соціальні програми в контексті державної підтримки населення в країнах ЄС (на прикладі програми «Сім`я 500+» Республіки Польщі). *Політичне життя*. 2020. № 1. С. 30–36
26. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text
27. Європейський кодекс соціального забезпечення. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_329#Text
28. Європейський суд з прав людини (European Court of Human Rights). Офіційний сайт URL: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>
29. Єрмоловська О.Ю. Соціальний захист як фактор стабілізації життєвого рівня населення в умовах трансформаційної економіки: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.09.03. Харків, 1996. 21 с.
30. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
31. Ігнатенко К.В. Соціальний захист дітей в діяльності державних організацій на сході України. *Social Work and Education*. 2021. Vol. 8 (3). Р. 329–340. doi:10.25128/2520-6230.2
32. Кадикало О.І. Актуальні проблеми соціального захисту населення України в умовах воєнного стану. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. Том 33 (72) № 2 2022. С.10-14.
33. Кириленко О. П., Огінська А. Ю. Фінансування соціального захисту населення в Україні: тенденції та перспективи. *Інноваційна економіка*. 2018. № 1–2. С. 175–182.
34. Кисельова О. І., Кортікова А. В. Актуальні питання соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в порівняльному аналізі України та Польщі. *Науковий вісник*

- Ужгородського національного університету*. Ужгород, 2014. № 24. С. 181–184
35. Ковалевич Д.А. Соціальний захист населення як важливий напрям соціальної політики держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2020. Вип. 30. С. 87–91.
36. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
37. Кривачук Л. Ф. Система державної соціальної підтримки сімей з дітьми в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2011. № 11. С. 136–145
38. Лескова Л.Ф. Соціальний захист як необхідний елемент функціонування держави в умовах ринкової економіки. *The Top Actual Researches in Modern Science: proceedings of the International Scientific and Practical Conference (July 18-19, 2015, Ajman, UAE)*. Vol.III . Dubai: Rost Publishing. 2015. p.14 – 22.
39. Лободіна З. Бюджетне фінансування соціального захисту в Україні. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2014. Вип. 3. С. 7–19.
40. Любецька М. М. Аналіз зарубіжного досвіду надання соціальних послуг, здійснення соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають в складних життєвих обставинах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 19. С. 109–116
41. Маковський Д.В. Соціальні гарантії особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2022. 190 с
42. Матюрін І.В. Цілі та завдання соціального захисту військовослужбовців в умовах реформування збройних сил та правоохоронних органів України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. Вип. 23. С. 124–129.
43. Мельник С. В. Шведський досвід формування та реалізації політики соціального забезпечення та страхування. *Український соціум*. 2008. № 4. С. 114–126
44. Миколюк С.М. Соціальна допомога та виплати в умовах воєнного стану. URL: <http://naukskf.wunu.edu.ua/index.php/npsgf/article/view/126/122>

45. Мордань О. В. Міжнародна практика реформування державної системи опіки: досвід для України. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2012. № 2. С. 75–85.
46. Назаров Н. К., Тимофеева М. І. Аналіз основних показників забезпечення системи соціального захисту. *Чернігівський науковий часопис. Серія 1: Економіка і управління*. 2018. Вип. 1. С. 51–57.
47. Омеляненко Є.П. Принципи соціального захисту працівників органів прокуратури України. *Соціальне право*. 2021. № 3. С. 120–126. doi:10.32751/2617-5967-2021-03-14.
48. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80#Text>
49. Павліченко О.В. Мета соціального захисту жінок-працівниць Держпродспоживслужби. *Соціальне право*. 2021. № 2. С. 63–69.
50. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF#Text>
51. Питання надання гуманітарної та іншої допомоги цивільному населенню в умовах воєнного стану в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України від 07 бер. 2022 р. № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2022-%D0%BF#Text>
52. Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях: Закон України від 14.04.2022 року № 2193-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2193-20#Text>
53. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 19 березня 2022 р. № 333 : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квіт. 2022 р. № 490. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/490-2022-%D0%BF#Text>
54. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text>
55. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

56. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text>
57. Про Кабінет Міністрів України: Закон України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>
58. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
59. Про місцеві державні адміністрації: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text>
60. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>
61. Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 лют. 2022 р. № 162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162-2022-%D0%BF>
62. Про пенсійне забезпечення: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text>
63. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>
64. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
65. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>
66. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12#Text>
67. Про схвалення Концепції реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей: розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2020 р. № 1057-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-2020-p#Text>
68. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text>
69. Рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили

- чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76–VIII від 22 травня 2018 року № 5-р/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-18#Text>
70. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень другого речення частини сьомої статті 43, першого речення частини першої статті 54 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 20 грудня 2016 року № 7-рп/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-16#Text>
71. Роледерс В.В., Кукель Г. С. Проблеми фінансування сфери соціального захисту населення в Україні та шляхи їх подолання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. №10. С. 49–54.
72. Роль ЄСПЛ у забезпеченні належного та ефективного механізму захисту прав людини в Україні. *Юридична газета online* : веб-сайт. 2019. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/rol-espl-uzabezpechenni-nalezhnogo-ta-efektivnogo-mehanizmu-zahistu-prav-lyudini-vukrayini.html>
73. Стащук О.В., Гергола С.В., Комар-Стаховська К.П. Стан соціального захисту та соціального забезпечення населення України в умовах війни. Економіко-правовий розвиток сучасної України: матеріали XI Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, що присвячена 25-ій річниці з дня заснування Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса, 25 листопада 2022 р. Одеса, 2022. С. 6-8.
74. Тищенко О. В. Реалізація права на гідне життя як основа соціальної політики Бельгії. *Соціальне право*. 2017. № 2. С. 120–127.
75. Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників від 09.12.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_044#Text
76. Чернов С.І., Гайдученко С.О. Текст лекцій з дисципліни «Публічне адміністрування». Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. Харків : ХНУМГ. 2014. 97 с.
77. Хом'як Н.В. Формування системи соціального захисту сільського населення в радіоактивних забруднених районах: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.09.03. Київ, 1996. 20 с.

78. Шаповал К.Г. Завдання соціального захисту державних службовців.
Соціальне право. 2021. № 1. С. 68-73.
79. Шулюк Б. С. Проблеми виконання місцевих бюджетів України.
Економіка і суспільство. 2017. № 13. С. 1279–1282.

Виконав:

студент магістратури за спеціальністю
281 Публічне управління та
адміністрування денної форми навчання
« ____ » _____ 2024 р.

Підпис

Михайло Золотар

Ініціали, прізвище

Науковий керівник:

професор кафедри, д.е.н., доцент
« ____ » _____ 2024 р.

Підпис

Андрій Войцешук

Ініціали, прізвище

Робота допущена до захисту:

завідувач кафедри публічного управління
та адміністрування, д.держ.упр.,
професор
« ____ » _____ 2024 р.

Підпис

Едуард Щепанський

Ініціали, прізвище